

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Kolektivní bezpečnost OSN s důrazem na využití práva
na sebeobranu**

Ondřej Fiala

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Kolektivní bezpečnost OSN s důrazem na využití práva
na sebeobranu**

Ondřej Fiala

Vedoucí práce:

Mgr. David Behenský

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat Mgr. Davidu Behenskému za odborné vedení mé bakalářské práce, za vstřícný a ochotný přístup, velmi cenné rady a připomínky a za jeho trpělivost a čas, který mi při tvorbě bakalářské práce věnoval.

Obsah

1	ÚVOD.....	1
2	REALISMUS, NEOREALISMUS A MEZINÁRODNÍ PRÁVO.....	5
2.1	Realismus a neorealismus v mezinárodních vztazích.....	5
	2.1.1 Klasický realismus.....	5
	2.1.2 Neorealismus.....	7
2.2	Mezinárodní právo ve světle (neo)realismu.....	10
	2.2.1 Pojem a prameny mezinárodního práva.....	10
	2.2.2 Mezinárodní právo ve světle realistické tradice.....	11
	2.2.3 Kritika realistického pohledu na mezinárodní právo.....	14
3	KOLEKTIVNÍ BEZPEČNOST OSN A PRÁVO NA SEBEOBRANU.....	15
3.1	Kolektivní bezpečnost.....	15
	3.1.1 Pojem kolektivní bezpečnosti.....	16
	3.1.2 Systém kolektivní bezpečnosti OSN.....	16
	3.1.3 Realistický přístup ke kolektivní bezpečnosti.....	17
3.2	Právo na sebeobranu.....	18
	3.2.1 Pojem práva na sebeobranu.....	19
	3.2.2 Limity sebeobrany.....	19
	3.2.3 Kolektivní sebeobrana.....	21
	3.2.4 Otázka preventivní sebeobrany.....	22
	3.2.5 Právo na sebeobranu ve světle realistické teorie.....	24

4	PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	28
4.1	Šestidenní válka.....	28
4.1.1	Argumentace Izraele.....	29
4.1.2	Reakce Rady bezpečnosti OSN.....	30
4.1.3	Shrnutí.....	31
4.2	Intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu.....	31
4.2.1	Argumentace SSSR v Radě bezpečnosti.....	32
4.2.2	Postoj Rady bezpečnosti.....	33
4.2.3	Shrnutí.....	34
4.3	Útok na Osiraq.....	34
4.3.1	Argumentace Izraele.....	35
4.3.2	Reakce Organizace spojených národů.....	36
4.3.3	Shrnutí.....	36
4.4	Invaze USA v Nikaragui.....	37
4.4.1	Argumentace USA.....	37
4.4.2	Rozsudek Mezinárodního soudního dvora.....	38
4.4.3	Shrnutí.....	39
4.5	Intervence Etiopie v Somálsku.....	39
4.5.1	Argumentace Etiopie.....	40
4.5.2	Reakce Rady bezpečnosti a mezinárodního společenství.....	41
4.5.3	Shrnutí.....	42

5	ZÁVĚR.....	43
6	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ.....	48
	6.1 Literatura.....	48
	6.2 Ostatní prameny.....	51
7	RESUMÉ.....	52

1 ÚVOD

Právo států na sebeobranu je již od samotného vzniku národních států často diskutovaným a velmi kontroverzním tématem. Tato práce je věnována především otázkám, které se týkají výkonu práva na sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti Organizace spojených národů (OSN), jenž byl zformován krátce po skončení druhé světové války. Výkon práva na sebeobranu bývá často předmětem vášnivých sporů mezi jednotlivými státy a společenstvími států. Je v podstatě pravidlem, že ani po několika uplynulých desetiletích neutichají spory a vášně mezi jednotlivými účastníky konfliktu ohledně otázky spravedlivosti, legality a přiměřenosti výkonu práva na sebeobranu v jejich konkrétním případě.

Cílem mé práce je stručně nastínit čtenáři pohled realistické tradice v mezinárodních vztazích na problematiku kolektivní bezpečnosti, mezinárodního práva a práva na sebeobranu, vymezit základní teoretické problémy spojené s výkonem práva na sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti OSN, provést aplikaci základních realistických východisek na jednotlivé případy výkonu práva na sebeobranu v případových studiích, ověřit relevanci stanovené teze a poskytnout argumenty, které mohou podpořit realistické teze o mezinárodním právu.

Základní teze, kterou si v této bakalářské práci stanovuji, zní:

„Státy Izrael, Spojené státy americké, Svaz sovětských socialistických republik a Etiopie argumentovaly při obhajování svých vojenských akcí na území jiných států v případech Šestidenní války, útoku na Osiraq, intervence Spojených států v Nikaragui, intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu a intervence Etiopie v Somálsku výkonem práva na sebeobranu, který byl z hlediska legality přinejmenším sporný. V uvedených případech to může být chápáno jako zneužívání institutu práva na sebeobranu a jako znevažování mezinárodního práva.“

Má práce je případovou studií, která směřuje k ověření relevance pohledu realistické teorie na mezinárodní právo. Práce je rozdělena na úvod, stať o třech kapitolách, závěr a cizojazyčné resumé v anglickém jazyce.

Druhá kapitola je rozdělena na dvě podkapitoly. První podkapitola je věnována popisu základních teoretických východisek realistické tradice v mezinárodních vztazích se zaměřením na neorealistický směr. Popisu základních teoretických východisek realistické tradice v mezinárodních vztazích se zabývám, protože jsem se v této práci rozhodl posoudit relevanci realistické teorie na základě jejího přístupu k mezinárodnímu právu. Ve druhé podkapitole je nejprve stručně pojednáno o pojmu mezinárodního práva veřejného. Dále je tato podkapitola věnována pohledu realistické teorie v mezinárodních vztazích na význam a roli mezinárodního práva při regulaci chování jednotlivých států v mezinárodním systému. Jsem si vědom, že se jednotlivé teorie v rámci realistické tradice v mezinárodních vztazích liší ve svých pohledech na mnohé otázky a problémy. V pohledu na význam a roli mezinárodního práva se však tyto teorie prakticky shodují. Pokud tedy nebudu v dalších částech práce pojmově rozlišovat mezi realismem a neorealismem, nečiním tak z důvodu, že si neuvědomuji různost východisek, která jednotliví realističtí a neorealističtí autoři zaujmají ve svých teoriích ke mnohým otázkám. Pokud budu v souvislosti s otázkami práva na sebeobranu, kolektivní bezpečnosti a mezinárodního práva používat pojem realismus, mám na mysli současně i neorealismus, a naopak.

V první podkapitole třetí kapitoly se zabývám problémem kolektivní bezpečnosti, systému kolektivní bezpečnosti OSN a pohledu realistické tradice v mezinárodních vztazích na systém kolektivní bezpečnosti OSN. Ve druhé podkapitole třetí kapitoly se zabývám právem na sebeobranu. Stručně popíšu základní teoretické mezinárodněprávní otázky, spojené s problematikou legality výkonu práva na sebeobranu. Dále nastíním vlastní uchopení institutu sebeobrany ve světle realistické tradice v mezinárodních vztazích, které doplním o modelové příklady.

Čtvrtá kapitola této bakalářské práce představuje případové studie. V této kapitole představím pět případů výkonu práva na sebeobranu:

1. Izraelské počínání v Šestidenní válce
2. Intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu
3. Útok Izraele na irácký komplex jaderných reaktorů v Osiraqu
4. Intervence USA v Nikaragui
5. Intervence Etiopie v Somálsku

Na těchto případech se pokusím ověřit tezi, stanovenou v úvodu práce. V jednotlivých případových studiích se zaměřím především na argumentaci, kterou příslušné státy používaly k obhájení svých ozbrojených akcí, konaných na území jiného státu, respektive proti jinému státu a poukážu na argumentaci právem na sebeobranu využitou v rámci systému kolektivní bezpečnosti OSN.¹

V závěru provedu stručnou rekapitulaci práce a shrnutí hlavních poznatků. Ověřím relevanci stanovené teze a zamyslím se nad limity závěrů, ke kterým jsem v práci dospěl.

K výběru pramenů jsem přistoupil s ohledem na téma a cíl práce tak, že jsem pro potřeby psaní tohoto textu využil publikace a texty z vědní disciplíny mezinárodních vztahů, zejména pak texty autorů, kteří vycházejí z realistické tradice v mezinárodních vztazích, kupříkladu publikaci „*Theory of International Politics*“ od Kennetha Waltze, či text „*The False Promise of International Institutions*“ od Johna Mearsheimera a publikace výkladového a kompilačního charakteru věnované otázkám teorie mezinárodních vztahů, především publikace „*Anarchie a řád ve světové politice*“ od Pavla Barši a Čestmíra Císaře a „*Teorie mezinárodních vztahů*“ od Petra Druláka.

Vedle pramenů z oblasti disciplíny mezinárodních vztahů jsem použil rovněž prameny z oblasti mezinárodního práva, a to jak publikace výkladového a

¹ Kritériím výběru jednotlivých případů se věnuji podrobně v kapitole 4

kompilačního charakteru z českého akademického prostředí, například publikaci „*Mezinárodní právo veřejné*“ od Čestmíra Čepelky a Pavla Šturmy, či text „*Odzbrojení – prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*“ od Jana Ondřeje, tak rovněž texty z anglosaského akademického prostředí, například publikaci „*International Law and the Use of Force*“ od Christine Gray. Při své práci na případových studiích, věnovaných případům výkonu práva na sebeobranu, jsem se rozhodl využít především cizojazyčné odborné texty, které se zabývají těmito případy, kupříkladu publikaci „*Six Days of War. June 1967 and Making of the Modern Middle East*“ od Michaela Orena, nebo článek „*Israel's Attack on Osiraq: A Model for Future Preventive Strikes?*“ od Petera Forda. Pro účely práce na případových studiích jsem rovněž využil dokumenty Rady bezpečnosti OSN.

2 REALISMUS, NEOREALISMUS A MEZINÁRODNÍ PRÁVO

V této kapitole nejprve představím základní východiska realistického a neorealistického směru v mezinárodních vztazích a poté pohled těchto směrů na úlohu mezinárodního práva v mezinárodním systému. Představení těchto teorií mezinárodních vztahů se věnuji proto, že jsem si v úvodu práce stanovil tezi, vycházející právě z realistické tradice v oboru mezinárodních vztahů. Pro další části této práce bude užitečné, když v této kapitole stručně vymezím základní východiska realistických směrů a jejich pohled na mezinárodní právo, neboť se později pokusím realistické přístupy aplikovat na otázky výkonu práva na sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti OSN.

2.1 Realismus a neorealismus v mezinárodních vztazích

V této podkapitole se věnuji stručnému popsání základních teoretických východisek některých autorů realistické tradice v mezinárodních vztazích.

2.1.1 Klasický realismus

Za zakladatele realistického směru v mezinárodních vztazích je považován Hans Morgenthau. Morgenthau přichází s kritikou scientismu a z něj vycházejícího idealismu. Za chybnou považuje například scientistickou představu o tom, že lze pomocí vědeckého poznání pochopit a následně uchopit složitou přírodní a sociální realitu. Realita svou povahou podle Morgenthaua nekonečně přesahuje možnosti lidského poznání, které jí může pouze částečně odkrýt, ale rozhodně jí nemůže pochopit a uchopit jako celek. Klíčovým pojmem realismu v mezinárodních vztazích je teorie mocenské rovnováhy. Mocenská rovnováha je mechanismem řídícím svět, který je složený z autonomních jednotek (států) a zároveň vědomá politika, kterou tyto jednotky činí. Mocenská rovnováha udržuje stabilitu mezinárodního systému a nezávislost jeho jednotek. Jakmile je mocenská rovnováha nějakým způsobem narušena, má systém přirozenou tendenci jí opět nastavit, byť v pozměněném rozložení sil mezi jednotlivými aktéry. (Barša – Císař; 2008: 29,30,67,68)

Udržení stability systému tedy není jediným cílem mocenské rovnováhy. Pokud by tomu tak bylo, pak může být stabilita, jako jediný cíl, zajištěna tím, že jeden stát ovládne a přemůže všechny ostatní státy v mezinárodním systému. Kromě stability je však cílem rovnováhy moci také uchování rozmanitosti a mnohosti subjektů v daném systému. Ve vnitrostátních podmínkách je mnohost jednotek a jejich zájmů zajištěna horizontální dělbou moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. V prostředí mezinárodního systému však neexistuje žádný suverén, ani jiná vyšší autorita. Mocenská rovnováha v mezinárodním systému se tak realizuje prostřednictvím zbrojení a válek mezi státy. Hans Morgenthau popisuje dva základní modely boje o moc a nastolování mocenské rovnováhy v mezinárodním systému. (Barša – Císař; 2008: 67,68)

První model nazývá *přímá opozice*. Podle modelu přímé opozice uplatňuje jedna velmoc imperialistickou politiku vůči druhé velmoci. Druhá velmoc na tuto imperialistickou politiku první velmoci může odpovědět buďto politikou zaměřenou na udržení statu quo, nebo vlastní imperialistickou politikou. Tím dochází mezi oběma velmocemi k vyvažování sil, které vede k růstu útočného potenciálu na obou stranách, a to až do doby, než se jedna z velmocí pod dojmem rozhodující výhody nad druhou velmocí rozhodne zaútočit. Vzniklá válka pak ukáže, zda byla domněnka útočící velmoci správná, či mylná. Druhým modelem je *soutěž*. V soutěži se konflikt mezi imperialistickou velmocí a velmocí, jež se snaží udržet status quo, promítá do vztahů s ostatními státy. Imperialistická velmoc se může snažit získat na svou stranu některé ostatní státy a takto posílena může zaútočit proti velmoci statu quo. Obdobně však velmoc statu quo může získat na svou stranu některé ostatní státy a díky tomu může například odradit imperialistickou velmoc od jejího případného útoku. Státy tak bojují o svojí existenci, jsou ovládané jednotným motivem a díky svému charakteru vytváří sobeckou a ničím neregulovanou zahraniční politiku a válčí bez jakýchkoli pravidel. (Barša – Císař; 2008: 67,68)

2.1.2 Neorealismus

Stěžejním autorem neorealismu v mezinárodních vztazích je Kenneth Waltz, jenž se stal zakladatelem neorealistického směru vydáním knihy „*The Theory of International Politics*“ v roce 1979. Neorealismus sice vychází z realistické tradice, avšak přichází s určitými novými myšlenkami, které se mnohdy rozcházejí s klasickým realistickým pohledem. Neorealismus částečně uznal a vstřebal někdejší scientistickou kritiku, vůči které se dříve vymezoval Hans Morgenthau. Waltzův neorealismus si ponechává realistické koncepty mocenské rovnováhy, násilného charakteru mezinárodního systému a nadřazenosti bezpečnostní dimenze mezinárodních vztahů. Vstřebání scientistické kritiky však vedlo Kennetha Waltze k upuštění od klasické realistické představy o přirozenosti člověka, jež je základním hybatelem chování států v mezinárodním systému. Waltzova neorealistická teorie je označována za strukturální teorii mezinárodních vztahů, neboť nahlíží na mezinárodní vztahy jako na jeden celek a zabývá se jen strukturálními otázkami tohoto celku. Jakékoli zkoumání vnitrostátních poměrů je naprosto vyloučené, stejně jako uvažování o zahraniční politice jednotlivých států jako o relevantním problému pro mezinárodní vztahy. Základním pojmem Waltzovy teorie je *struktura mezinárodních vztahů*. Struktura mezinárodních vztahů zásadně určuje chování všech jednotek (států) v mezinárodním systému. (Drulák; 2003: 60-64)

Kenneth Waltz přirovnává strukturu mezinárodních vztahů k ekonomickému trhu. Podle mikroekonomické teorie se trh vyvíjí spontánně tím, že jednotlivé subjekty (podniky) sledují svůj vlastní zájem a tímto neřízeným procesem přirozeně vzniká systém (trh), mající své přirozené zákonitosti. Podobně vzniká podle Kennetha Waltze i struktura mezinárodních vztahů. Waltz totiž na místa podniků dosazuje státy a na místo trhu dosazuje strukturu mezinárodních vztahů. Takto spontánně vytvořená struktura mezinárodních vztahů pak zpětně působí na chování jednotlivých subjektů (států). (Waltz; 1979: 98, 99)

Struktura mezinárodních vztahů má opačný charakter oproti vnitrostátnímu uspořádání. Struktura mezinárodních vztahů je v zásadě anarchická, kdežto vnitrostátní struktury jsou poměrně dosti hierarchické. V mezinárodním systému není podle Kennetha Waltze přítomen žádný normotvorný suverén a jednotlivé státy jsou tak odkázány samy na sebe. V mezinárodním systému neexistují žádná závazná pravidla a každý stát musí v zájmu svého přežití počítat s tím, že ostatní státy v systému vůči němu mohou mít ty nejhorší úmysly. To však neznamená, že státy mezi sebou v mezinárodním systému vůbec nekooperují. Státy však spolupracují jen za situace, kdy se objeví nějaká vážná společná hrozba. Jakmile takováto hrozba pomine, zmizí rovněž i důvod pro jakoukoli spolupráci mezi státy. Jednotlivé státy jsou v anarchickém systému stejnorodé. Podle Waltze je stejnorodost jednotek v anarchickém systému dána tím, že státy jsou ve velké míře odkázány samy na sebe a tím pádem působí jako jakési univerzální jednotky, jejichž činnost je velmi univerzální. Anarchická struktura podle Waltze neumožňuje výraznou specializaci států. Státy jsou tedy svým uspořádáním a zaměřením velmi podobné a v důsledku toho se v mezinárodním systému chovají prakticky stejně. Waltz pracuje rovněž s termínem rozložení moci (*distribution of power*). Zde se opět projevuje jeho reflexe neoklasické ekonomie. Ve struktuře mezinárodních vztahů je rozložení moci závislé na počtu velmocí, obdobně jako je tržní struktura ovlivněna počtem dominantních firem na trhu, monopolů a oligopolů. Všechny Waltzovy charakteristiky struktury mezinárodních vztahů jsou neměnné. Výjimku tvoří právě rozložení moci, které je jediné chápáno jako proměnlivé. Změny v rozložení moci se ve světle neorealistickej teorie dějí zejména v duchu přechodů mezi bipolaritou a multipolaritou. Nástrojem těchto přechodů bývají zpravidla systémové války. (Drulák; 2003: 60 - 64)

Po skončení studené války se v rámci neorealismu vytříbily dva nové směry. Jde o takzvaný defenzivní a takzvaný ofenzivní neorealismus. Ofenzivní neorealismus věnuje svou pozornost spíše relativní síle států, nežli jejich absolutní síle. Relativní sílu státu lze chápat jako schopnost státu oslabit postavení ostatních států a získat ve vztahu k nim lepší pozici. Hlavními autory ofenzivního neorealismu jsou John Mearsheimer a Stephen Walt. Defenzivní neorealismus se v mnohém

shoduje s neoliberalismem. Defenzivní neorealisté se, obdobně jako neoliberálové, domnívají, že v případě silné vzájemné závislosti mezi státy nastává příznivá doba pro mír, neboť válka je v takové situaci krajně ekonomicky nevýhodná. Defenzivní neorealisté však nepovažují situaci, kdy jsou státy na sobě vzájemně závislé, za neměnnou a počítají s tím, že po době interdependence jednou opět nastane doba, kdy pro státy bude válka opět výhodným prostředkem k prosazení svých zájmů. (Eichler; 2009: 18)

John Mearsheimer patří mezi zastánce ofenzivního neorealismu. Svou knihou „*The Tragedy of Great Power Politics*“ se snaží reagovat na, podle svých slov, přehnaně optimistickou náladu v mezinárodních vztazích bezprostředně po skončení studené války. Mearsheimer, který se sám označuje za ofenzivního realistu, se domnívá, že velmoci se za každé situace snaží najít ty nejlepší způsoby, jak získat převahu nad svými konkurenty. Každá velmoc se, podle Johna Mearsheimera, snaží svým jednáním dosáhnout role hegemonu v mezinárodním systému. Mearsheimer však na základě historických zkušeností připouští, že za určitých výjimečných okolností mohou v mezinárodním systému existovat rovněž mocnosti, usilující spíše než o hegemonii o udržení statu quo. Většina velmocí, které tvoří mezinárodní systém jsou však velmocemi revizionistického typu, kterým status quo nevyhovuje a snaží se jej prolomit ve svůj prospěch. Skutečný status quo nastane podle Johna Mearsheimera vlastně jen tehdy, když celý systém bude naprosto ovládnutý jedinou velmocí. (Mearsheimer; 2003: 29 – 36)

2.2 Mezinárodní právo ve světle (neo)realismu

V této podkapitole se nejprve budu velmi stručně věnovat pojmu a pramenům mezinárodního práva veřejného² a dále především pohledu na mezinárodní právo z pozice realistické a neorealisticke teorie. Přístupy těchto dvou teorií mezinárodních vztahů ke konceptu mezinárodního práva a jeho role při regulaci chování jednotlivých států jsou totiž velmi důležité pro další práci, zejména pro aplikaci realistických a neorealistickech východisek na případové studie a ověření teze, stanovené v úvodu této práce. Prostor bude dán rovněž několika otázkám, které směřují ke kritice pohledu neorealisticke teorie na význam mezinárodního práva. Od této kapitoly očekávám, že bude jedním z teoretických podkladů pro ověřování stanovené teze v závěru práce.

Mezinárodní právo veřejné není zkoumáno jen z pohledu právního. Mezinárodní právo je mnohými autory v oblasti politologie a mezinárodních vztahů považováno za zcela relevantní předmět výzkumu pro vědní disciplínu mezinárodní vztahy. Problematikou mezinárodního práva se zabývají kupříkladu autoři Alexander Wendt, nebo John Rawls. V českém akademickém prostředí se otázkám mezinárodního práva z pohledu politologie a mezinárodních vztahů zabývají například Pavel Barša a Čestmír Císař v knize „*Anarchie a řád ve světové politice.*“

2.2.1 Pojem a prameny mezinárodního práva

Historické kořeny pojmu mezinárodní právo sahají až do starověkého Říma, kde se používal pojem *ius gentium* – právo národů. Právo národů upravovalo jakékoli vztahy se zahraničním prvkem. Byl to tedy mnohem obecnější a širší pojem, než současné mezinárodní právo. Přívlastek „veřejné“ se začal v nauce používat až v devatenáctém století. Definice pojmu mezinárodní právo veřejné je mnoho, od těch nejstručnějších až po ty nejpodrobnější. V nauce však neexistuje

² Často se lze, zejména v anglosaské literatuře, setkat s pojmem mezinárodní právo (*International Law*), bez přívlastku „veřejné“. Tento pojem je prakticky synonymní k pojmu mezinárodní právo veřejné a rozdíl v pojmenování je odrazem odlišného přístupu k právu v anglosaské a kontinentální právní tradici. Zatímco kontinentální právní tradice zpravidla dělí právo na soukromé a veřejné, v anglosaské právní tradici takovéto dělení nikdy neexistovalo a tudíž by z pohledu anglosaských autorů byl pojem *International Public Law* v podstatě nadbytečným, i když se s ním také lze vyjímečně setkat.

obecná shoda na jediné definici tohoto pojmu. Jednou ze stručnějších definic mezinárodního práva veřejného je tato: „*mezinárodní právo veřejné je souhrn právních pravidel, jež upravují vzájemné vztahy rovných subjektů, zpravidla států.*“ Rovnost jednotlivých subjektů samozřejmě nelze chápat jako rovnost faktickou, nýbrž toliko jako rovnost právní. (David – Sladký – Zbořil; 2006: 72)

Prameny mezinárodního práva veřejného (ve smyslu formálním) lze rozdělit do dvou základních skupin: hlavní prameny (mezinárodní obyčej a mezinárodní normativní smlouvy) a vedlejší, či pomocné, prameny (obecná nauka mezinárodního práva, judikatura mezinárodních soudů, obecné zásady právní a další). Po dlouhá staletí bylo mezinárodní právo tvořeno zpravidla jen obyčejovými normami. Až posledních přibližně dvě stě let nabývají na významu také mezinárodní normativní smlouvy a ostatní prameny mezinárodního práva veřejného. Tématům pojmu a pramenů mezinárodního práva veřejného by bylo možné věnovat mnohem více prostoru, avšak pro účely své bakalářské práce se omezím jen na tento strohý výčet. (Čepelka – Šturma; 2008: 95 – 124)

2.2.2 Mezinárodní právo ve světle realistické tradice

Realistické přístupy nejsou k významu mezinárodního práva příliš přívětivé. Lze říct, že autoři, kteří vycházejí z realistické tradice v mezinárodních vztazích, se mezinárodním právem buďto nezabývají vůbec, neboť ho nepovažují za relevantní předmět výzkumu, a nebo se jím zabývají formou jeho kritiky, jakožto neschopného konceptu, který nehraje prakticky žádnou roli v regulaci vztahů mezi státy, případně hraje roli velmi marginální.

Realisté považují mezinárodní právo, obdobně jako mezinárodní organizace, za irelevantní z hlediska jeho síly zvrátit přirozený vývoj, způsobený tím, že státy budou všemi dostupnými prostředky co nejlépe prosazovat svůj vlastní zájem. Realisté tvrdí, že mezinárodní právo sice formálně existuje, avšak jakmile se jeho pravidla dostanou do konfliktu se zájmem státu, tak stát stejně bude prosazovat svůj zájem bez většího ohledu na normy mezinárodního práva. Pokud by přeci jen

státy dodržovaly pravidla mezinárodního práva, děje se tak podle realistů jen z toho důvodu, že se jim zrovna v onom konkrétním případě určitá norma mezinárodního práva hodí k obhájení jejich jednání, které však ve skutečnosti není ničím jiným, než strohým prosazováním jejich mocenské politiky. (Boyle; 1980a: 902, 903)

Takový pohled na mezinárodní právo vychází přirozeně přímo ze samotné základní logiky realistické teorie. Pro realisty je, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, stát jakýmsi odrazem člověka a je tedy, obdobně jako člověk samotný, sobecký a veškeré jeho jednání přirozeně směřuje k maximalizaci vlastního užitku, k čemuž neváhá použít jakýchkoliv dostupných nástrojů. Realistická teorie odmítá jakékoli normativní hodnoty, mezi které patří kromě mezinárodního práva také například morálka, etika a ostatní. Ve skutečnosti v mezinárodních vztazích existují jen základní subjektivní práva každého státu na přežití v tom smyslu, že každý stát má základní právo na to, aby v mezinárodním systému užil proti ostatním státům, které se snaží o totéž, jakékoliv prostředky, které mu umožní jeho přežití. Pokud tedy existuje toto základní právo, je podle realistů vlastně nesmyslné konstruovat mezinárodní právo, neboť právo každého státu na svůj boj o přežití v anarchickém mezinárodním systému je nezpochybnitelným faktem. (Boyle; 1980a: 902 - 904)

Ve své knize „*Politics Among States*“ představil Hans Morgenthau myšlenku, že mezinárodní právo je vlastně jen důsledkem rovnováhy moci. Mezinárodní právo bude existovat jen tak dlouho, a bude působit do takové míry, jak to bude rovnováha moci mezi nejvýznamnějšími aktéry v mezinárodním systému umožňovat. Normy mezinárodního práva tedy nejsou tím, co by skutečně regulovalo a určovalo chování států v mezinárodním systému. Mezinárodní právo je dočasného charakteru a to, že existuje, a je někdy dokonce i dodržováno, je pouhým důsledkem rovnováhy moci a čisté výhodnosti jeho dodržování pro jednotlivé státy. Státy mezinárodní právo tedy nedodržují proto, že chtějí dodržovat mezinárodní právo, ale jeho dodržováním, které je pro ně shodou okolností v daném konkrétním případě výhodné, vlastně uskutečňují svůj boj o přežití a uplatňují své právo na využití všech prostředků k maximalizaci svého užitku. V situaci, kdy norma mezinárodního práva bude pro stát nějakým způsobem

nevýhodná, využije stát, v souladu se svou přirozeností, právo na své přežití v mezinárodním systému a navenek se může pokoušet vytvořit představu souladu svého jednání s onou normou mezinárodního práva. (Boyle; 1980: 202 - 204)

Velmi podobně se k problematice mezinárodního práva staví neorealističtí autoři. Ani oni nepovažují mezinárodní spolupráci a tím pádem i mezinárodní právo za relevantní systém norem, který by státy nutil se nějakým způsobem chovat. Rozdíl neorealismu oproti realismu není v pohledu na koncept mezinárodního práva, nýbrž v upuštění od základní myšlenky lidské přirozenosti a snaze člověka přežít, která je nahrazena strukturou mezinárodních vztahů, jež ovlivňuje chování jednotlivých států. Kenneth Waltz ve své knize „*The Theory of International Politics*“ vysvětluje, že narozdíl od hierarchického vnitrostátního prostředí, kde jsou jednotlivé subjekty specializované a tím pádem také na sobě vzájemně závislé, je v anarchickém mezinárodním prostředí pro přežití jednotlivých subjektů (států) důležitá jejich univerzálnost. Waltz tak předpokládá, že přirozený vývoj ve struktuře mezinárodních vztahů vede k tomu, že jednotlivé státy jsou si svou vnitřní strukturou velmi podobné. Podle Waltze jsou jedinými faktory, které určují chování států struktura mezinárodních vztahů, která je utvářena tím, že státy se snaží všemi prostředky zajistit si své přežití v mezinárodním systému. Waltz v této knize ani přímo nepíše o mezinárodním právu, avšak z jeho komplexní teorie vyplývá, že mezinárodní právo jím je nahlíženo víceméně stejně, jako je tomu u autorů klasické realistické teorie. (Waltz; 1979: 102 – 116)

Neorealisté považují, obdobně jako klasičtí realisté, jakoukoli formu spolupráce mezi státy za produkt, jehož doba trvání je v zásadě omezena tím, že jsou výsledky plynoucí z takovéto spolupráce pro jednotlivé státy výhodné. Podle neorealistů se státy snaží zajistit si co nejlepší pozici ve struktuře mezinárodních vztahů. A to nejen ve smyslu absolutním, ale i ve smyslu relativním. Státy se tedy snaží mít určitý náskok či výhodu oproti ostatním konkurentům. Spolupráce mezi státy tedy padá ve chvíli, kdy se nějakému státu může zdát, že z výsledků mezinárodní spolupráce sice těží, avšak jiné státy z ní mají prospěch ještě větší. Podle neorealistů je vliv mezinárodního práva na chování států naprosto

zanedbatelný a chování států ve skutečnosti určuje struktura mezinárodních vztahů a jejich snaha o přežití v mezinárodním systému. (Guzman; 2012: 14, 15)

2.2.3 Kritika neorealistického pohledu na mezinárodní právo

Pohledy různých teorií mezinárodních vztahů na význam a roli mezinárodního práva se samozřejmě různí a těchto pohledů je poměrně mnoho. V této práci se jimi tedy zabývat nebudu. Uvedu zde však něco málo z kritiky neorealistického přístupu k mezinárodnímu právu. Ve svém textu Andrew Guzman³ píše, že neorealistický přístup má mnoho nedostatků ve svém pohledu na mezinárodní právo. Guzman píše, že neorealistická teze o bezvýznamnosti, respektive marginálním významu mezinárodního práva je problematická z několika důvodů. Pokládá si například otázku, že kdyby mezinárodní právo skutečně mělo tak marginální význam na chování jednotlivých států, jak tvrdí neorealisté, proč by potom většina mezinárodního společenství vynakládala tolik času, energie a finančních prostředků na utváření mezinárodního práva? Tuto argumentaci by však neorealisté nejspíš jednoduše vyřešili tím, že by Guzmanovi odpověděli, že státy vkládají své prostředky do vytváření mezinárodního práva právě jen tehdy, když jsou přesvědčeny, že to vylepší jejich relativní pozici v mezinárodním systému. Zajímavější je podle mého názoru jiná otázka, kterou si Guzman klade: „*když je mezinárodní právo tak bezvýznamné pro jednání jednotlivých států, proč mají státy tak často potřebu při nějakých mezinárodněprávně sporných záležitostech argumentovat tak, aby své jednání ospravedlňovaly?*“ (Guzman; 2012: 15)

³ Andrew Guzman se zabývá mezinárodním právem na *University of Berkeley*

3 KOLEKTIVNÍ BEZPEČNOST OSN A PRÁVO NA SEBEOBHRANU

V této kapitole se budu věnovat otázkám kolektivní bezpečnosti a práva na sebeobranu. Oběma tématům věnuji vlastní podkapitolu. V první podkapitole se věnuji pojmu kolektivní bezpečnost, systému kolektivní bezpečnosti OSN a závěrem stručně nastíním realistický přístup ke kolektivní bezpečnosti. Druhá podkapitola se zabývá otázkami výkonu práva na sebeobranu. Uvědumuji si, že problematika kolektivní bezpečnosti může být uchopena mnohem obširněji, než jen z pohledu procesního. Pro účely této práce se však omezím pouze na procesní aspekt systému kolektivní bezpečnosti, spočívající v zákazu použití síly a hrozby silou, neboť se v této práci věnuji především problematice výkonu práva na sebeobranu, která úzce souvisí právě s procesním aspektem systému kolektivní bezpečnosti.

3.1 Kolektivní bezpečnost

Základnímu vymezení a popsání pojmů kolektivní bezpečnosti a systému kolektivní bezpečnosti OSN se v této podkapitole věnuji proto, že považuji objasnění těchto pojmů a jejich stručný popis za důležité z hlediska cíle práce. Přijetím Charty OSN byl vytvořen mezinárodněprávní rámec systému kolektivní bezpečnosti OSN. Systém kolektivní bezpečnosti OSN je konstruován zejména na základě kogentního⁴ zákazu užití síly a hrozby silou (článek 2, odstavec 4 Charty OSN). Z tohoto zákazu užití síly a hrozby silou v mezistátních vztazích existují dvě výjimky – výkon práva na individuální a kolektivní sebeobranu a donucovací akce Rady bezpečnosti OSN. Výkon práva na sebeobranu se tak v rámci systému kolektivní bezpečnosti stává jedinou možností legálního užití síly a hrozby silou, při níž stát, užívající sílu, může jednat i bez předchozího souhlasu Rady bezpečnosti OSN. Pokud by tedy žádný systém kolektivní bezpečnosti neexistoval, tak logicky velmi výrazně upadá smysl a význam argumentace států, užívajících sílu vůči

⁴ Kogentní právní norma zavazuje své adresáty bezvýhradně a subjekty se nemohou od jejího znění odchýlit. Opakem normy kogentní je norma dispozitivní, která ponechává jednotlivým subjektům možnost upravit si danou otázku jinak, než stanoví právní norma. Kogentní právní normy jsou typické zejména pro oblast veřejného práva, kdežto normy dispozitivní jsou naopak příznačné pro právo soukromé, kde jsou jedním z projevů zásady smluvní volnosti. (Knapp; 1995: 42, 43)

jinému státu, výkonem svého práva na sebeobranu. Argumentace států výkonem svého práva na sebeobranu při užití síly vůči jinému státu, na které v této práci poukážu, by tedy přirozeně pozbyly svého opodstatnění, kdyby nebylo systému kolektivní bezpečnosti, který kogentně zakazuje použití síly uvnitř takového systému. (Ondřej; 2008: 19 – 21)

3.1.1 Pojem kolektivní bezpečnosti

Jak již bylo naznačeno výše, systém kolektivní bezpečnosti je takový systém, který je ze své podstaty založen na principu univerzálního zákazu uchýlování se k síle a použití síly. Systém kolektivní bezpečnosti předpokládá, že jeho členové (státy) budou své vzájemné spory v mezinárodním systému řešit pokojnou cestou, přičemž proti takovému státu, který zásadu zákazu použití síly poruší (narušitel), budou podniknuta příslušná společná opatření, která mohou být i donucovacího charakteru. Takováto opatření by měla směřovat k tomu, aby narušitel upustil od svého chování, které bylo v rozporu se základní zásadou systému kolektivní bezpečnosti. Kolektivní bezpečnost rovněž předpokládá vytrvalé a systematické odzbrojování jednotlivých členů systému kolektivní bezpečnosti až na takové minimální množství svých vojenských prostředků, aby se mohly případně účinně bránit v sebeobraně. V tradičním mezinárodním právu byla bezpečnost chápána individuálně, státy spoléhaly při zajištění své bezpečnosti především samy na sebe a měly volnost uchýlit se kdykoli k použití síly. V systému kolektivní bezpečnosti je bezpečnost chápána kolektivně, jednotně a nedělitelně. Nespravedlivý útok na jeden stát je považován za útok na celý systém. (Čepelka – Šturma; 2008: 712, 713)

3.1.2 Systém kolektivní bezpečnosti OSN

Organizace spojených národů, která je v současnosti jedinou organizací kolektivní bezpečnosti, by měla dle svého zakládajícího dokumentu – Charty OSN, hrát hlavní roli v udržení bezpečnosti a míru ve světě. K zajištění míru a bezpečnosti ze strany Organizace spojených národů slouží podle Jana Ondřeje tři druhy prostředků:

- a) prostředky pokojného řešení sporů
- b) donucovací opatření v souladu s kapitolou VII Charty OSN
- c) prostředky odzbrojení

V rámci systému kolektivní bezpečnosti OSN se v první řadě předpokládá s využíváním prostředků pokojného řešení sporů, k jejichž využívání jsou podle Charty OSN jednotlivé členské státy OSN zavázány. Článek 33 Charty OSN pak vymezuje různé druhy prostředků, které mají státy k dispozici za účelem pokojného řešení sporů (vyjednávání, šetření, zprostředkování, smírní řízení soudní a rozhodčí a další prostředky). (Ondřej; 2008: 19, 69)

Podle Charty OSN má hlavní odpovědnost za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti Rada bezpečnosti OSN. Avšak s ohledem na výše uvedené informace o prostředcích pokojného řešení sporů v mezinárodním systému lze dovodit, že odpovědnost Rady bezpečnosti za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti je chápána až ve smyslu poslední instance. Rada bezpečnosti by totiž měla do sporu zasáhnout až tehdy, když státy neúspěšně vyčerpají vlastní možnosti a prostředky na pokojné urovnání svého vzájemného sporu. Přitom Charta OSN v článku 33 nepojednává o množině všech sporů, nýbrž zužuje takovouto množinu na: *„spory, jejichž trvání by mohlo ohrozit zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.“* Charta OSN působí primárně na všechny členy OSN, avšak její univerzální charakter je ještě potvrzen tím, že v článku 2, odstavci 6, stanoví, že dodržování základních pravidel systému kolektivní bezpečnosti je závazné i pro ty státy, které nejsou součástí této organizace. (Ondřej; 2008: 69)

3.1.3 Realistický přístup ke kolektivní bezpečnosti

Realistický a neorealistický přístup je, dalo by se říci, přímo v protikladu s vírou v životaschopnou organizaci kolektivní bezpečnosti. Kenneth Waltz píše: *„každý stát, pokud to bude v jeho moci, může v každém okamžiku použít sílu k uskutečnění své politiky.“* (Waltz; 1959: 160) Když toto tvrzení srovnáme se zněním článku 2, odstavce 4, Charty, jenž praví: *„všichni členové se vystříhají ve*

svých mezinárodních stycích hrozby násilím neb použití násilí at' proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, at' jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů,“ je evidentní, že pravidla systému kolektivní bezpečnosti rozhodně nejsou v souladu s realistickými přístupy k mezinárodní bezpečnosti.

3.2 Právo na sebeobranu

Ve druhé podkapitole se budu věnovat teoretickým otázkám, které se týkají výkonu práva na sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti OSN. Tato podkapitola třetí kapitoly je jakýmsi teoretickým předvojem stěžejní části práce – případových studií několika případů výkonu práva na sebeobranu, na kterých se pokusím v závěru práce ověřit tezi, stanovenou v úvodu. V této podkapitole se budu věnovat vyjasnění některých základních pojmů, které pak budu používat v případových studiích. Nastíním rovněž stručně problematiku odlišného chápání legality preventivní a preemptivní sebeobranu v mezinárodním právu, zejména z důvodu různých možností výkladu článku 51 Charty OSN. Na závěr této podkapitoly se pokusím nastínit vlastní uchopení práva na sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti OSN ve světle realistické teorie v mezinárodních vztazích.

Přestože právo na sebeobranu je institutem mezinárodního obyčejového práva, který existuje po několik staletí, jeho užívání nemělo v historii takový právní význam, jako je tomu dnes. Důvod byl poměrně logický. Před přijetím Charty OSN neexistoval žádný kogentní zákaz užití síly a hrozby silou v mezinárodních vztazích a státy se tak mohly v podstatě uchýlovat k válce podle svého vlastního uvážení. Posuzovala se spíše spravedlivost vedení války, nikoliv její legalita. Kritéria ospravedlňování války se během historie měnila a tato kritéria byla také různá v závislosti na regionu a kulturním, či náboženském okruhu, k němuž stát vedoucí válku patřil. Jednotlivými případy argumentace při ospravedlňování války v historii se v této práci bohužel věnovat nemohu, neboť na toto téma není příliš prostoru. Po přijetí Charty OSN dochází v této oblasti k zásadnímu zlomu, neboť válka jako

prostředek zahraniční politiky je Chartou OSN odsouzena a tím pádem se také mění argumentace států. V argumentaci jednotlivých států se již zpravidla neobjevuje slovo válka a státy se snaží vedení útočných akcí obhajovat například prováděním humanitárních intervencí a v mnoha případech také výkonem svého práva na sebeobranu. (Mrázek; 2008: 1169-1190)

3.2.1 Pojem práva na sebeobranu

Právo na sebeobranu je dnes, jak již bylo uvedeno v předchozí podkapitole, jednou ze dvou výjimek z kogentního zákazu použití síly a hrozby silou, který stanovuje Charta OSN ve svém článku 4, druhém odstavci: *„všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby násilím neb použití násilí ať proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, ať jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů.“* (Mrázek; 2005: 15)

Když chápeme současné právo na sebeobranu jako výjimku z kogentního zákazu použití síly a hrozby silou, je pochopitelné, že státy budou takovéto výjimky poměrně hojně užívat při ospravedlnění některých svých vojenských akcí. Právo na sebeobranu má své kořeny v obyčejových normách mezinárodního práva a před přijetím Charty OSN bylo jednotlivými státy často chápáno jako jeden z nástrojů legitimize vedení války. V minulosti bylo často zaměňováno, či řazeno k takzvané svépomoci. V současném systému kolektivní bezpečnosti OSN je právo na sebeobranu pozitivně právně upraveno v Chartě OSN článkem 51, který státům přiznává možnost výkonu přirozeného práva na individuální i kolektivní sebeobranu. (Ondřej; 2008: 124, 125)

3.2.2 Limity sebeobrany

Výkon práva na sebeobranu není neomezený a musí splňovat určitá kritéria. V obyčejovém mezinárodním právu se ustálila kritéria, která musí určité ozbrojené jednání státu splňovat, aby ho bylo možné považovat za legální výkon sebeobrany. Obyčejové mezinárodní právo před rokem 1945 uznávalo jak sebeobranu proti již

započatému útoku, tak i, za splnění určitých požadavků, preventivní sebeobranu. Kritéria pro výkon preventivní sebeobranu byla formulována americkým ministrem zahraničních věcí Danielem Websterem v souvislosti s případem Caroline (*Caroline Case*). Společně s „Websterovými“ kritérii se v průběhu let ustálila v mezinárodním obyčejovém právu i další rámcová pravidla pro výkon práva na sebeobranu, která se někdy označují jako limity sebeobranu. Patří mezi ně zejména:

- a) sebeobrana jako institut posledního řešení – lze ji použít jen tehdy, byly-li neúspěšně vyčerpány všechny dostupné prostředky mírového řešení sporů mezi státy.
- b) kritérium proporcionality – prostředky napadeného státu užití při výkonu sebeobranu vůči agresorovi musí být přiměřené primárnímu ozbrojenému jednání agresora. S tím rovněž souvisí, že výkon sebeobranu má být výlučně defenzivního charakteru. V rámci výkonu práva na sebeobranu tedy nelze činit opatření nad rámec odvrácení agresorova ozbrojeného jednání.
- c) požadavek dočasnosti jednání v sebeobraně - výkon jednání v sebeobraně podle dvou výše zmíněných kritérií je možný jen po dobu, kdy trvá agresorovo ozbrojené jednání.
- d) požadavek nutnosti a časové naléhavosti – tato kritéria umožňují za určitých okolností preventivní sebeobranu.

(Green-Grimal; 2011: 299 – 305)

Po přijetí Charty OSN lze říct, že k výše vyjmenovaným kritériím pro výkon práva na sebeobranu přibývají také pravidla obsažená v článku 51 Charty OSN, která se týkají zejména role Rady bezpečnosti OSN při výkonu práva na sebeobranu. Stát vykonávající sebeobranu okamžitě informuje o výkonu svého práva na sebeobranu Radu bezpečnosti OSN a je rovněž povinen zastavit akci v okamžiku, kdy Rada bezpečnosti podnikne příslušná opatření k udržení

mezinárodního míru a bezpečnosti. (Azubuike; 2011: 147,148)

3.2.3 Kolektivní sebeobrana

Vedle uznání individuální sebeobranu jako institutu mezinárodního práva obyčejového počítá Charta OSN ve svém článku 51 také s možností výkonu takzvané kolektivní sebeobranu. Právo na kolektivní sebeobranu dává členskému státu OSN možnost použít sílu vůči agresorovi, který ozbrojeně napadl jiný stát. Podle Jana Ondřeje je právo na kolektivní sebeobranu nástrojem na ochranu vojensky slabších států, které by v případě, že selže například systém kolektivních sankcí OSN, musely osamoceně čelit ozbrojenému útoku silnějšího agresora. (Ondřej; 2008: 133)

Právo na kolektivní sebeobranu není státy v praxi využíváno tak často, jako je tomu u práva na individuální sebeobranu. Pro určení pravidel pro výkon práva na sebeobranu je vedle článku 51 Charty OSN důležitá například také judikatura Mezinárodního soudního dvora (MSD) k *případu Nikaragua*, kdy MSD posuzoval legalitu intervence Spojených států amerických v Nikaragui v roce 1986. O případu Nikaragua budu obsáhleji pojednávat v následující kapitole v rámci případové studie. Na tomto místě jen zmíním některá ustanovení precedenčního charakteru z rozsudku MSD k tomuto případu, která se stala jakýmsi omezeními pro výkon kolektivní sebeobranu:

- a) napadený stát musí výslovně deklarovat, že byl jiným státem ozbrojeně napaden
- b) třetí státy nemohou konat ve jménu kolektivní sebeobranu, ledaže by je o to napadený stát výslovně požádal

Důležité je, že oba tyto požadavky musí být splněny ještě před tím, než třetí stát začne konat z titulu práva na kolektivní sebeobranu. Pro výkon práva na kolektivní sebeobranu samozřejmě platí vedle těchto speciálních požadavků i obecná kritéria pro výkon práva na individuální sebeobranu. (Azubuike; 2011: 179-181)

3.2.4 Otázka preventivní sebeobrany

Vedle naukou obecně uznávaného práva na sebeobranu proti aktuálnímu, právě probíhajícímu útoku ze strany jiného státu, se v posledních desetiletích v mezinárodním právu i v argumentacích jednotlivých států objevují pojmy preventivní a preemptivní sebeobrana. Preventivní sebeobrana (anglická literatura používá pojmů *preventive self-defense*, nebo *anticipatory self-defense*) je ozbrojené jednání státu, který je bezprostředně ohrožen napadením ze strany jiného státu. Otázka výkonu preventivní sebeobrany je velmi kontroverzní. V předchozí podkapitole jsem stručně popsal kritéria pro výkon práva na sebeobranu podle mezinárodního obyčejového práva. Americký ministr zahraničních věcí Daniel Webster v souvislosti s případem Caroline formuloval pravidla, která se stala součástí obyčejového práva a umožňovala výkon preventivní sebeobrany v „*případech, kdy naléhavá nutnost výkonu sebeobrany nedává žádné možnosti ani časový prostor pro detailní uvážení.*“ Obyčejové právo tedy připouštělo možnost výkonu preventivní sebeobrany. (Azubuike; 2011: 164-170)

Roku 1945 však byla přijata Charta OSN, která mimo jiné poprvé pozitivně právně zakotvila určitá pravidla pro výkon práva na sebeobranu ve svém článku 51: „*dojde-li k ozbrojenému útoku proti některému členu Spojených národů, nic v této chartě není na překážku přirozenému právu na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření, učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobrany, oznámí se ihned Radě bezpečnosti a nedotýkají se nikterak touto chartou stanovené pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, aby kdykoli podnikla takovou akci, kterou považuje za potřebnou k zachování nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.*“ (Mrázek; 2005: 20)

S přijetím Charty OSN vyvstává otázka, zda je preventivní sebeobrana stále legální, či nikoliv. Na toto téma se vede akademická debata mezi zastánci takzvané restriktivní a takzvané extenzivní školy.⁵ Podle restriktivní školy je sebeobrana přípustná pouze proti již započatému a trvajícím ozbrojenému útoku ze strany jiného státu. Preventivní sebeobranu tedy zastánci restriktivní školy odmítají a své stanovisko staví na restriktivním výkladu článku 51 Charty OSN (*dojde-li k ozbrojenému útoku..*). Zastánci extenzivní teorie naopak legální výkon preventivní sebeobrany připouští. Argumentují přitom například tím, že článek 51 přiznává státům „*přirozené právo*“ na sebeobranu a domnívají se, že přirozeným právem je zde myšleno, že Charta OSN recipuje obyčejové mezinárodní právo, které v určitých případech preventivní sebeobranu připouštělo. (Azubuike; 2011: 164-170)

Otázka legality preventivní sebeobrany je v současném mezinárodním právu poměrně dosti nejasná. Nauka je názorově rozdělená a Mezinárodní soudní dvůr zatím preventivní sebeobranu ve své judikatuře výslovně nepodpořil. Preventivní sebeobrana je však v posledních desetiletích poměrně často využívána státy jako argumentace pro některé ozbrojené akce na území jiných států. Zajímavá je úvaha, že pokud by se využívání preventivní sebeobrany stalo v mezinárodním společenství něčím obvyklým a mlčky uznávaným, tak by se vlastně mohlo jednat o vytváření mezinárodního obyčeje, který patří mezi hlavní prameny mezinárodního práva. Na druhou stranu, pokud se pohybujeme v systému kolektivní bezpečnosti, ve kterém závazně platí Charta OSN, která preventivní sebeobranu alespoň podle restriktivního výkladu neumožňuje, a jehož bezesporu nejdůležitějším atributem je kogentní zákaz užití síly, mohlo by uznání preventivní sebeobrany paradoxně způsobit poměrně silný průlom do základní zásady systému kolektivní bezpečnosti OSN. (Darchiashvili; 2006: 46-48)

Vedle pojmu preventivní sebeobrany je zejména v posledních letech používán pojem takzvané preemptivní (zábranné) sebeobranou. Rozdíl mezi preemptivní a preventivní sebeobranou, pokud vůbec existuje, je velmi

⁵ Název obou škol je odvozen od dvou extrémních metod systematického výkladu právní normy v teorii práva. Výkladem *restriktivním* se smysl právní normy zužuje oproti jejímu doslovnému znění. *Extenzivním* výkladem se naopak smysl právní normy oproti jejímu doslovnému znění rozšiřuje. (Knapp; 1995: 170)

zanedbatelný. Jak preventivní, tak i preemptivní sebeobrana jsou pojmy, vyjadřující v podstatě totéž. V obou případech jde o výkon práva na sebeobranu, který je z časového hlediska uskutečněn dříve, než vůbec dojde k útoku ze strany agresora. Oba dva pojmy by jistě bylo možné podřadit pod anglický pojem *anticipatory self-defense*. Pojmy preemptivní a preventivní sebeobrany jsou navíc velmi často zaměňovány, což také dává za pravdu názorům, že nemá smysl tyto dva pojmy rozlišovat. (Azubuike; 2011: 170-173)

Nicméně někteří autoři mezi pojmy preempce a prevence rozlišují. V případě preemptivní sebeobrany má stát právo na výkon sebeobrany například v reakci na opakující se útoky, které jsou proti němu po delší dobu podnikány. Nemusí zde přitom ani nutně existovat bezprostřední hrozba dalšího útoku. Pod preemptivní sebeobranu by náležela rovněž situace, kdy se stát například cítí být ohrožen z důvodu pouhého podezření, že jiný stát vyvíjí zbraně hromadného ničení. Preemptivní sebeobranou v posledních letech argumentují například Spojené státy americké (USA), když se o toto sporné právo opírají v Národní bezpečnostní strategii z roku 2002. Přes tento zjevný nesoulad s ustálenými kritérii obyčejového práva však v mezinárodním právu existuje nemalá skupina zastánců preventivní sebeobrany jakožto legálního institutu. Možnost legality preemptivní sebeobrany je však většinou nauky popírána. (Azubuike; 2011: 170-173)

3.2.5 Právo na sebeobranu ve světle realistické teorie

S pomocí dosavadních poznatků o realistických a neorealistickeých pohledech na mezinárodní právo a jeho roli při regulaci chování jednotlivých států⁶ představím vlastní uchopení práva na sebeobranu ve světle realistických a neorealistickeých tezí. Předně je třeba říct, že autoři realistické tradice v mezinárodních vztazích považují celý koncept kolektivní bezpečnosti za něco zcela nepřírozeného a ostře jej kritizují (například Morgenthau, či Mearsheimer). Systém kolektivní bezpečnosti OSN, v němž je a priori zakázáno použití války jako prostředku dosažení národních (státních) zájmů, je v přímém rozporu se základní realistickou myšlenkou státu, který v mezinárodním společenství užívá všechny dostupné prostředky k tomu, aby

⁶ Viz předchozí kapitoly o realistických a neorealistickeých teoriích a o jejich pohledu na význam mezinárodního práva

přežil.⁷

Pro realisty je tedy právo na sebeobranu něčím naprosto přirozeným, něčím, co vlastně ani není právem, nýbrž nezpochybnitelným faktem. Realisté by vtělení práva na sebeobranu do pozitivně právního dokumentu (Charty OSN) považovali ve své podstatě za nadbytečné, protože každý stát přirozeně hájí své zájmy v mezinárodním systému, když k tomu má možnost. Realisté by neřešili žádné hodnotové soudy o tom, kdo byl agresorem a kdo jednal v sebeobraně. V jejich perspektivě by se nejednalo o agresora a napadeného, nýbrž o dva subjekty, které pomocí ozbrojené síly naprosto legitimně bojují za své přežití v mezinárodním systému. Pokusím se toto realistické východisko ilustrovat na třech modelových příkladech:

1) *Stát „A“ se chystá vykonat ozbrojený útok vůči státu „B“, o němž se domnívá, že vyvíjí zbraně hromadného ničení.* Realistův pohled na věc by byl takový, že pokud stát „A“ má dostatečné možnosti (technologické a jiné) k realizaci takového útoku a zároveň celkové jím předpokládané náklady a rizika takového útoku jsou pro něj akceptovatelné v poměru vůči očekávaným přínosům takového útoku, tak stát „A“ jednoduše útok podnikne. Realista by se nezabýval otázkami legality, či „spravedlivosti“ takového útoku.

2) *Rada bezpečnosti vydala rezoluci, ve které vyzývá stát „A“, aby vojenský útok nepodnikal a navázal se státem „B“ mírová jednání.* Z realistického pohledu jistě není důležité, že rezoluce Rady bezpečnosti je pro všechny státy OSN právně závazná (realisté mezinárodnímu právu nepřikládají větší význam). Realista by nevyloučil, že stát „A“ může začít jednat se státem „B“ o otázce jeho zbrojení. Avšak stát „A“ tak neučiní z důvodu, že to odhlasovala Rada bezpečnosti. Stát „A“ naváže jednání v takovém případě, že se mu to bude jevit jako pro něj nejvýhodnější řešení této situace (názory na konkrétní okolnosti, za kterých se stát „A“ rozhodne pro vyjednávání se budou samozřejmě lišit v závislosti na jednotlivých teoriích v rámci realistické tradice).

⁷ Opět viz předchozí kapitoly

3) Stát „A“ skutečně podnikl avizovanou ozbrojenou akci na území státu „B“ bez ohledu na předchozí rezoluci Rady bezpečnosti. Několik měsíců poté se stát „B“ obrátí na Mezinárodní soudní dvůr s žalobou vůči protiprávnímu ozbrojenému jednání státu „A“ na jeho území. MSD vydá rozsudek, ve kterém tvrdě odsoudí jednání státu „A“ a uloží mu povinnost uhradit škody státu „B“ způsobené jeho protiprávním jednáním na území státu „B“. MSD prohlašuje, že chápe tento rozsudek jako precedentní a že jednání obdobné tomu, jaké učinil stát „A“ je v rozporu s mezinárodním právem a bude případně náležitě potrestáno. Realista by se jistě domníval, že to, zda se státy v budoucnosti budou uchýlovat k obdobným ozbrojeným akcím, bude ovlivněno jedině a pouze jejich vlastním zhodnocením výhodnosti takového jednání (konkrétní důvody se i v tomto případě mohou lišit v závislosti na konkrétní teorii v rámci realistické tradice). Žádné mezinárodní právo, ani judikatura MSD nemůže zásadně ovlivnit počet obdobných ozbrojených jednání států v budoucnosti.

John Mearsheimer, ofenzivní neorealista, ve svém textu *„The False Promise of International Institutions“* napadá teorii kolektivní bezpečnosti z několika důvodů, mezi které patří také problém s vyhodnocováním, kdo je vlastně agresorem v systému kolektivní bezpečnosti a mimo jiné se také podivuje nad tím, jak někdo může obecně stanovit, že agrese je něčím „špatným“. Ve vztahu k sebeobraně píše John Mearsheimer o tom, že je ze strany zastánců kolektivní bezpečnosti dosti podivné, když systém kolektivní bezpečnosti je založen na základní premise zákazu použití síly a hrozby silou. Za paradoxní je potom totiž možné považovat předpoklad zastánců kolektivní bezpečnosti, že jednotlivé státy v systému kolektivní bezpečnosti jsou „kolektivně připraveny“ jednat proti neposlušným narušitelům takového systému právě ozbrojenou silou. (Mearsheimer; 1994: 30-33)

Sebeobrana by byla realisty nahlížena jako institut podřazený svépomoci. V anarchickém systému, jímž systém mezinárodních vztahů podle realistické tradice je, není žádné vyšší autority, která by měla možnost kogentně zakázat použití síly. Všechny státy mohou využívat prostředků svépomoci, mezi které patří v podstatě i sebeobrana. V tomto smyslu by tedy pro realisty byla akceptovatelná

jakákoli sebeobrana (včetně preempce a prevence), zároveň však i jakékoli útočné jednání, neboť by k němu jistě měl útočící stát pochopitelné mocenské důvody. Vzhledem k tomu, že následující kapitola představuje případové studie, na kterých se pokusím aplikovat právě (neo)realistickou teorii, je důležité poznamenat, že realisté nevěří v roli mezinárodního práva a tím pádem by jistě tvrdili, že žádný význam nemají například rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora o nelegalitě konkrétního vojenského zásahu ve jménu sebeobrany. Stejně tak by pro realisty nepředstavovaly žádnou důležitou roli různé rezoluce Rady bezpečnosti, které by předem vyzývaly například k jinému řešení, než k jednání v sebeobraně.

4. PŘÍPADOVÉ STUDIE

V této kapitole představím pět případů výkonu práva na sebeobranu. K výběru jednotlivých případů jsem přistupoval podle několika kritérií. Po předběžném výzkumu několika případů výkonu práva na sebeobranu jsem zvolil skupinu případů, jež nejlépe vyhovuje cíli této práce. Jedním z kritérií bylo kritérium časové – vybral jsem případy, k nimž došlo v časovém rozmezí od skončení druhé světové války po současnost. Dále jsem se snažil vybrat případy, které jsou z hlediska otázky legality užití síly kontroverzní a velmi sporné. Jsem si vědom, že v posledních desetiletích existovaly případy, ve kterých byl výkon práva na sebeobranu prakticky v souladu s normami mezinárodního práva a tyto případy nevzbudily žádné větší kontroverze. Domnívám se však, že mnou předkládaná skupina případů může představovat poměrně reprezentativní výčet případů výkonu práva na sebeobranu v posledních desetiletích a to mimo jiné také z důvodu, že vyhledat kontroverzní případy výkonu práva na sebeobranu pro mě nebylo zásadním problémem (spíše naopak).

Uvědomuji si, že jiný autor by mohl přistoupit k výběru těchto případů naprosto opačně. Myslím si, že oba dva takové přístupy jsou zcela relevantní a mohou poskytnout zajímavý náhled na tuto problematiku z odlišných pohledů. Každému z případů jsem se rozhodl věnovat přibližně dvě až tři stránky. Jsem si vědom, že tyto případy jsou však rozhodně tématem na více stran, než na kolik je rozepíšu v této práci. Vzhledem k cíli práce použiji pro každý případ následující strukturu: popis skutkového stavu, argumentace státu, který se odvolává na výkon práva na sebeobranu, postoje, které vůči onomu případu zaujaly příslušné orgány OSN a závěrečné shrnutí celého případu. Uvedené proměnné poskytují podklad pro kvalitativní komparaci uvedených případů výkonu práva na sebeobranu a mohou být v závěru této práce využité k ověření teze, jež byla stanovena v úvodu.

4.1 Šestidenní válka

Izraelskému útoku předcházelo několikátýdenní období velmi napjatých vztahů mezi Izraelem a sousedními arabskými státy, které bylo vygradováno tím, že sovětská tajná služba poskytla egyptskému prezidentovi Násirovi informace o tom, že Izrael plánuje vůči Egyptu v nejbližší době vojenský útok. Egypt na takto oznámené nebezpečí reagoval požadavkem na stažení vojsk OSN ze Sinajského poloostrova a Pásmu Gazy, blokádou Tiranské úžiny a přesunem až osmdesáti tisíc vojáků na Sinajský poloostrov k blízkosti hranic s Izraelem. Na tato egyptská opatření Izrael odpovídá zprvu částečnou a později úplnou mobilizací. Napětí bylo tak vysoké, že někteří izraelští generálové se dokonce obávali, že arabské země chystají útok na izraelský jaderný reaktor. Dne pátého června 1967 zaútočilo letectvo Státu Izrael na egyptské, syrské a jordánské letecké základny a zničilo přitom odhadem až osmdesát procent vojenských letadel těchto tří zemí. Zanedlouho po tomto leteckém útoku obsadily izraelské pozemní vojenské jednotky území Sinajského poloostrova, Západního břehu Jordánu a Pásmu Gazy. (Kurtulus; 2007: 220-222, 229)

Válka skončila desátého června podepsáním příměří. Izrael se stal jednoznačným faktickým vítězem války. Během války Izrael obsadil území Sinajského poloostrova, Pásmu Gazy, Západního břehu Jordánu a Golanských výšin. Izraelské ztráty na životech vojáků byly nesrovnatelně nižší ve srovnání například s Egyptem (egyptské ztráty se odhadují na deset až patnáct tisíc mužů, zatímco izraelské přibližně na osm set). Obdobně tomu bylo i u materiálních ztrát. Izraeli umožnily jeho územní zisky a demonstrace jeho vojenské převahy nad sousedními arabskými zeměmi podmínky pro vytvoření výhodných mírových smluv s těmito zeměmi. (Oren; 2002: 305, 306)

4.1.1 Argumentace Izraele

Izrael pro ospravedlnění svého jednání v Radě bezpečnosti argumentoval tím, že vykonával právo na sebeobranu podle článku 51 Charty OSN. Podle Izraele

válku zahájil Egypt, když blokádou Tiranské úžiny neumožnil proplutí izraelských lodí, což Izrael považoval za ozbrojený útok, jenž umožňuje reakci v podobě výkonu práva na sebeobranu. Někteří členové Rady bezpečnosti OSN argumentaci Izraele odmítli s tím, že preventivní sebeobrana není v mezinárodním právu legální (Izrael však o preventivní sebeobraně výslovně nehovořil). I ty státy, které Izrael v konfliktu s arabskými zeměmi podporovaly, výslovně nevyjádřily souhlas s izraelským tvrzením, že první obětí ozbrojeného útoku byl Izrael. (Gray; 2008: 161)

Později se případem Šestidenní války zabývalo i Valné shromáždění OSN. Izraelský ministr zahraničních věcí již při své argumentaci na jeho půdě neobhajoval izraelské užití síly tím, že šlo o výkon práva na sebeobranu vůči aktuálnímu a trvajícím ozbrojenému útoku. Izraelské jednání ospravedlňoval už pouhým faktem, že se egyptské vojenské jednotky ve velkém počtu mužů přesouvaly na Sinajský poloostrov k blízkosti izraelských hranic. (Darchiashvili; 2006: 46)

4.1.2 Reakce Rady bezpečnosti OSN

Již šestého června vydává Rada bezpečnosti OSN rezoluci číslo 233, v níž vyzývá účastníky konfliktu k okamžitému uzavření příměří. Na tomtéž trvá i v následujících rezolucích ze sedmého a devátého června.⁸ Válka přesto končí až desátého června. Po skončení Šestidenní války označil Sovětský svaz, spolu s ostatními zeměmi Varšavské smlouvy s výjimkou Rumunska, Izrael za agresora. (Čejka; 2011: 119) Rada bezpečnosti OSN nepřijala žádnou rezoluci, ve které by výslovně odsuzovala jednání Izraele. Rada bezpečnosti se uchýlila spíše k přijetí kompromisních rezolucí, a to pravděpodobně z důvodu, aby případnou odsuzující rezolucí nevytvořila další překážku pro udržení míru a bezpečnosti na Blízkém východě. Pro zastánce legality výkonu preventivní sebeobrany je toto neoznačení Izraele Radou bezpečnosti OSN za agresora argumentem ve prospěch legality preventivní sebeobrany. Je však zapotřebí připomenout, že v Radě bezpečnosti

⁸ The United Nations: *Security Council Resolutions – 1967*. Dostupné z: <http://www.un.org/documents/sc/res/1967/scres67.htm> (prohlíženo 2. dubna 2012)

disponovaly právem veta státy, které lze vnímat jako izraelské spojence (Spojené státy americké, Spojené království), a mohly tak jakýkoli návrh na označení Izraele za agresora smést ze stolu. (Darchiashvilli; 2006: 46, 47)

4.1.3 Shrnutí

Izrael odůvodňoval zahájení Šestidenní války na půdě Rady bezpečnosti OSN i na půdě Valného shromáždění výkonem svého práva na sebeobranu. Zprvu se Izrael obhajoval výkonem práva na sebeobranu oproti již započatému útoku, později své stanovisko pozměnil a argumentoval tím, že se cítil být ohrožen egyptskými jednotkami, které byly připraveny u jeho hranic na Sinajském poloostrově k zahájení útočné války. Rada bezpečnosti Izrael výslovně neoznačila za agresora, pouze neustále vybízela k okamžitému příměří (což válčící státy nerespektovaly). Výkon izraelského práva na sebeobranu nebyl ani přiznán, ani odmítnut. I kdybychom však z teoretického hlediska uznali přípustnost a legalitu výkonu práva na preventivní sebeobranu, o kterém sice Izrael výslovně nehovořil, avšak ze slov jeho ministra zahraničí na půdě Valného shromáždění OSN lze výkon preventivní sebeobrany dovodit, tak izraelská vojenská operace během Šestidenní války rozhodně nenaplnuje všechna kritéria legálního výkonu práva na sebeobranu.⁹

4.2 Intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu

Dalším příkladem, který je navíc výrazně spojen s historií České republiky, je argumentace Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) na jednání Rady bezpečnosti OSN, kterou SSSR obhajoval invazi vojsk států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968, výkonem práva na sebeobranu. Myslím si, že bude velmi zajímavé ilustrovat někdy velmi paradoxní a absurdní argumentaci právem na sebeobranu právě na tomto případě. Jsem přesvědčen, že drtivá většina obyvatel naší země vnímá srpnový vpád vojsk států Varšavské smlouvy¹⁰ jako jednoznačný akt bezpráví ze strany Sovětského svazu a jeho spojenců.

⁹ Viz předchozí kapitulu o právu na sebeobranu

¹⁰ Intervence v ČSSR se (vedle ČSSR) nezúčastily také další 2 členské státy Varšavské smlouvy - Albánie a Rumunsko

Jedenadvacátého srpna roku 1968 vstoupily vojenské jednotky pěti zemí Varšavské smlouvy (Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Německé demokratické republiky a Bulharské lidové republiky) na území Československé socialistické republiky. Někteří oficiální představitelé státu a Komunistické strany Československa (KSČ) byli zadrženi a násilně dopraveni do Sovětského svazu. Již na následující den byl svolán mimořádný sjezd KSČ, který odsoudil intervenci vojsk zemí Varšavské smlouvy v Československu. Česká i světová veřejnost tento akt jednoznačně odsoudila jako akt agrese a okupaci. V následujících týdnech z okupovaného Československa emigrovalo až na 800 tisíc obyvatel. (Pernes; 2003: 207, 208)

4.2.1 Argumentace SSSR v Radě bezpečnosti

Zástupce Svazu sovětských socialistických republik opakovaně obhajoval na jednáních Rady bezpečnosti intervenci pěti zemí Varšavské smlouvy v Československu. Podle SSSR nebyla vojenská intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu aktem agrese, nýbrž výkonem práva na kolektivní sebeobranu. Pět zemí Varšavské smlouvy jednalo v rámci výkonu individuální i kolektivní sebeobranu ve prospěch Československé socialistické republiky (ČSSR), jejíž zástupci podle SSSR požádali své vojenské spojence z Varšavské smlouvy o vojenskou pomoc. Země Varšavské smlouvy jednaly v sebeobraně, neboť v ČSSR byl dosavadními společenskými událostmi bezprostředně ohrožen ústavní pořádek a socialistické zřízení této země. Kvůli tomu se cítily být ohroženy i ostatní země Varšavské smlouvy, neboť události v Československu byly dle názoru SSSR přímou hrozbou systému kolektivní sebeobranu v rámci Varšavské smlouvy. Vzhledem k tomu, že státy Varšavské smlouvy jednaly v sebeobraně a chránily svým sebeobranným jednáním ústavní zřízení ČSSR a rovněž systém kolektivní sebeobranu Varšavské smlouvy, nemůže být jejich jednání v žádném případě označováno za akt agrese a porušení článku 4, odstavce 2, Charty OSN. Sovětský zástupce rovněž zdůraznil, že vojenská akce zemí Varšavské smlouvy v Československu neohrožuje státní suverenitu a zřízení ČSSR a vypověděl, že pobyt sovětských a dalších vojsk na území ČSSR je dočasný a bude ukončen

jakmile právoplatné československé orgány o jeho ukončení požádají.¹¹

4.2.2 Postoj Rady bezpečnosti OSN

Zástupce Dánska v Radě bezpečnosti OSN podal, za podpory zástupců dalších sedmi zemí, návrh na rezoluci Rady bezpečnosti, ve kterém mimo jiné stálo: *„invaze států Varšavské smlouvy do Československa bez vědomí jeho ústředních orgánů je aktem agrese a čistým porušením Charty OSN a částečně i principů, které by všechny členské státy měly dodržovat s ohledem na zákaz použití síly a hrozby silou“*, *„státní suverenita Československa musí být plně respektována a chráněna“*, či *„Rada bezpečnosti vyzývá Sovětský svaz a další státy Varšavské smlouvy k okamžitému stažení jejich vojsk z území Československa a vyzývá je aby se vyvarovaly jakýchkoli násilných akcí, které by mohly vést ke ztrátám na životech.“* Pro návrh této rezoluce hlasovalo deset členů Rady bezpečnosti, dva hlasovaly proti a tři se zdržely hlasování. Jeden negativní hlas byl učiněn stálým členem Rady bezpečnosti. Návrh rezoluce tedy nebyl přijat.¹²

Zástupce Československa vystoupil v Radě bezpečnosti, kterou informoval o tom, že vojenské jednotky zemí Varšavské smlouvy vstoupily na území Československa bez vědomí jeho hlavních politických a ústavních orgánů a rozhodně nebyly oficiálními představiteli země požádány o pomoc. Zástupce ČSSR řekl, že akce zemí Varšavské smlouvy je ilegální a že ČSSR žádá o okamžité stáhnutí okupačních vojsk ze země. Připomněl, že sovětské argumenty o nebezpečí pro socialistické zřízení země a pro celou Varšavskou smlouvu jsou naprosto liché. Kromě zemí „západního bloku“ (Dánsko, Kanada, Spojené státy americké, Spojené království, Francie) vyjádřily znepokojení nad situací a názor, že země Varšavské smlouvy porušily Chartu OSN a státní suverenitu Československa, například i Čínská lidová republika a Jugoslávie. Ačkoliv případ vojenské intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu by nezaujatý pozorovatel velmi pravděpodobně neoznačil za legitimní výkon práva na sebeobranu, vzhledem

¹¹ The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1966 - 1968*. (p. 235, 236) Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/66-68/66-68_12.pdf#page=3 (prohlíženo 20. března 2012)

¹² The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1966 - 1968*. (p. 235 – 237) Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/66-68/66-68_12.pdf#page=3 (prohlíženo 20. března 2012)

k privilegovanému postavení Sovětského svazu v rozhodování Rady bezpečnosti OSN Rada bezpečnosti nejenže neoznačila agresora, ale neučinila ani výzvu k okamžitému příměří, jak učinila například v případě Šestidenní války. Případ Československa byl pouze projednán a výsledkem jednání nebyla žádná schválená rezoluce.¹³

4.2.3 Shrnutí

Československo bylo nadále fakticky okupováno armádami pěti zemí Varšavské smlouvy. Sovětský svaz postupně nainstaloval do vedení komunistické strany i státu sobě loajální komunisty. Vojska Sovětského svazu zůstala v zemi na základě Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR, která byla československým Národním shromážděním ratifikována v říjnu 1968, až do června 1991. V Československu ustal sovětskou okupací proces politické liberalizace, známý jako Pražské jaro a nastoupila takzvaná normalizační politika a z Československa se stal skutečný loutkový stát Sovětského svazu. (Pernes; 2003: 208 – 210, 227)

4.3 Útok na Osiraq

V červnu 1981 podniklo izraelské letectvo útok na irácký jaderný reaktor v Osiraqu. Během devadesáti vteřin dokázalo osm izraelských stíhacích letounů typu F-16 irácký jaderný reaktor doslova srovnat se zemí. Tomuto izraelskému útoku předcházela sedmiletá diplomatická jednání mezi zástupci Izraele a Iráku. Izrael podezíral Irák ze snahy o vývoj jaderných zbraní a snažil se Irák přimět k zastavení jeho jaderného výzkumu. Izrael zastával doktrínu, že nebude žádné zemi v regionu tolerovat držení jaderných zbraní. Izraelský úspěšný útok na irácký komplex jaderných reaktorů v Osiraqu vrátil irácký nukleární výzkum o několik let zpět. (Ford; 2005: 1,2)

¹³ The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1966 - 1968*. Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/66-68/66-68_12.pdf#page=3 (prohlíženo 20. března 2012)

4.3.1 Argumentace Izraele

Izrael odůvodňoval svůj vojenský útok na irácký jaderný reaktor Osiraq výkonem svého práva na preventivní (respektive preemptivní) sebeobranu. Podle Izraele byl irácký jaderný reaktor, toho času ve výstavbě, navržen s cílem vyrábět atomové bomby, jejichž možným cílem by mohl být právě Izrael. Izrael tak jednal v sebeobraně s cílem zamezit existenciální hrozbě ohrožení atomovou zbraní. Izrael argumentoval rovněž tím, že za žádných okolností nedovolí žádné nepřátelské zemi v regionu získání jaderných zbraní, ani jiných zbraní hromadného ničení, a že tak jedná ve prospěch mezinárodní politiky nešíření jaderných zbraní. (Gray; 2008: 163, 164)

Izraelský zástupce na jednání Rady bezpečnosti uvedl, že izraelský útok byl proveden v souladu s článkem 51 Charty OSN, který dle izraelských právních rozborů takovýto útok umožňuje. Irák podle izraelského zástupce prováděl v komplexu jaderných reaktorů v Osiraqu vývoj jaderných zbraní a bylo prý otázkou několika týdnů, kdy by Irák dosáhl ve svém vývoji jaderných zbraní takového stupně, kdy by již nebylo možné Irák žádnými prostředky o akceschopné jaderné zbraně připravit. Vzhledem k časové tísni několika týdnů musel Izrael konat bezprostředně v rámci výkonu svého práva na sebeobranu. Izraelský zástupce v této souvislosti rovněž připomněl oficiální výroky irácké vlády o jejím odhodlání zničit Stát Izrael a iráckou neochotu jednat s Organizací spojených národů o mírovém vyřešení napjaté situace na Blízkém východě, jmenovitě irácké odmítnutí rezolucí Rady bezpečnosti číslo 242 z roku 1967 a číslo 338 z roku 1973. Zástupce Izraele rovněž uvedl, že izraelská vláda se rozhodla provést útok na Osiraq co nejdříve, což umožnilo zmírnit bolestivé dopady tohoto útoku na civilní obyvatelstvo Iráku.¹⁴

¹⁴ The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1981 - 1988*. (p. 203) Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/81-84/81-84_08.pdf (prohlíženo 22. března 2012)

4.3.2 Reakce Organizace spojených národů

Rada bezpečnosti jednomyslně odsoudila Izraelský útok na jaderný reaktor v Osiraqu v rezoluci č. 487 z 19. června 1981: „*Rada bezpečnosti (...) striktně odsuzuje vojenský útok provedený Izraelem, jako útok, který byl vykonán v čistém rozporu s Chartou OSN a s normami mezinárodního práva*“.¹⁵ Zástupce USA v Radě bezpečnosti přiznal, že USA hlasovaly pro označení Izraele za narušitele Charty OSN především z toho důvodu, že Izrael nevyčerpal všechny mírové prostředky řešení sporů mezi státy, přestože jsou k tomu členové OSN přímo zavázáni Chartou OSN. Rada bezpečnosti dále Izrael důrazně vyzvala, aby se podobných vojenských akcí v budoucnosti vyvaroval. Hlasování Rady bezpečnosti v neprospěch Izraele bylo mimo jiné podpořeno i závěrem předsedy Mezinárodní agentury pro atomovou energii (IAEA), který prohlásil, že IAEA neshledala žádné důkazy o tom, že by irácká vláda prováděla svůj jaderný výzkum za účelem získání zbraní hromadného ničení. Rada bezpečnosti OSN kromě odsouzení izraelského útoku také potvrdila právo každého státu provádět jaderný výzkum za účelem ekonomického pokroku a vyzvala Izrael k podrobení svého vlastního jaderného výzkumu pod dohled Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Ani samotný Izrael nebyl schopen dokázat, že by Irák usiloval o získání zbraní hromadného ničení a navíc nedokázal ani to, že by hrozba nukleárního útoku ze strany Iráku byla bezprostřední, což je jedna z podmínek preventivní sebeobran, pokud obecně její legalitu vůbec připustíme. (O'Connell; 2002: 12)

4.3.3 Shrnutí

Na rozdíl od izraelského preventivního zahájení Šestidenní války, kdy Rada bezpečnosti nezaujala jednoznačné stanovisko, respektive neoznačila agresora, a názory mezinárodního společenství byly velmi rozdílné, reakce Rady bezpečnosti i mezinárodního společenství na izraelský útok na jaderný komplex v iráckém Osiraqu byla vcelku jednoznačná. Izrael byl označen za toho, kdo jedná v přímém

¹⁵ The United Nations: *Security Council Resolution 487*. Dostupné z: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/d744b47860e5c97e85256c40005d01d6/6c57312cc8bd93ca852560df00653995?OpenDocument> (prohlíženo 19. března 2012)

rozporu s Chartou OSN a zvyklostmi mezinárodního práva a byl důrazně vyzván, aby se podobných akcí v budoucnosti zdržel.

4.4 Invaze USA v Nikaragui

Od roku 1981, kdy se ve Spojených státech amerických ujal funkce prezidenta Ronald Reagan, USA soustavně vojensky i nevojensky intervenovaly do vnitrostátních záležitostí Nikaraguy. Spojené státy logisticky podporovaly opoziční ozbrojené složky, známé jako *Contras*, které bojovaly proti režimu tak zvaných Sandinistů, kteří předtím v roce 1979 svrhli Spojenými státy podporovaného prezidenta Somozu. Zprvu byla podpora Spojených států směrem ke *Contras* v podstatě prováděna v utajení a tyto akce řídilo velitelství CIA (*Central Intelligence Agency*). Roku 1981 dal prezident Reagan CIA za úkol rekrutovat několik tisíc mužů, kteří budou mít za úkol podnikat útoky na Nikaragujské území. V roce 1983 bylo rozhodnuto o nevyšší jejich počtu až na 15 tisíc mužů. Všechny tyto kroky, včetně finanční podpory *Contras*, měly směřovat k jedinému cíli. USA chtěly s pomocí *Contras* svrhnout sandinistický režim v zemi. Roku 1984 námořnictvo Spojených států zaminovalo nejdůležitější Nikaragujské přístavy. USA v témže roce provedly několik leteckých a námořních útoků na strategické vojenské a ekonomické cíle v Nikaragui. Odhaduje se, že během roku 1984 se stalo na 1265 obyvatel Nikaraguy obětí amerických útoků a tyto útoky způsobily škody na majetku, vyčíslené přibližně na sto osmdesát milionů dolarů. Nikaragua podala devátého dubna 1984 žalobu na USA k Mezinárodnímu soudnímu dvoru z důvodu vojenských a polovojenských aktivit USA na území Nikaraguy. (Bernheim; 1985: 104 – 107)

4.4.1 Argumentace USA

Spojené státy americké argumentovaly před Mezinárodním soudním dvorem, že jejich vojenské a polovojenské akce v Nikaragui nejsou porušením článku 2, odstavce 4, Charty OSN. Spojené státy americké totiž jednaly v rámci výkonu práva na kolektivní sebeobranu ve prospěch Salvadoru a tudíž je vyloučena protiprávnost

jejich jednání. Nikaragua podle USA splnila podmínku ozbrojeného útoku tím, že dodávala zbraně opozičnímu ozbrojenému hnutí v Salvadoru a tím přispívala k ohrožení salvadorského státního zřízení. (Gray; 2008: 175, 176)

4.4.2 Rozsudek Mezinárodního soudního dvora

Mezinárodní soudní dvůr odmítl tvrzení Spojených států amerických o tom, že jednaly v rámci výkonu práva na kolektivní sebeobranu ve prospěch Salvadoru. MSD ve svém rozsudku uvedl, že dodávky zbraní opozičnímu hnutí v jiném státě lze sice vnímat jako vměšování Nikaraguy do vnitřních záležitostí Salvadoru, avšak nelze je vnímat jako ozbrojený útok, který by umožňoval reakci v podobě výkonu práva na sebeobranu. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ve věci Nikaragua byl v mnoha ohledech precedenčního charakteru. Jak již bylo uvedeno výše, soud rozhodl, že dodávka zbraní protivládním bojovkám v jiném státě nepředstavuje dostatečný důvod pro výkon práva na sebeobranu. Soud však dále vytvořil například limit (kritérium) pro výkon práva na kolektivní sebeobranu. Spojené státy americké se před soudem obhajovaly právě výkonem práva na kolektivní sebeobranu. Soud však rozhodl, že jednání v rámci kolektivní sebeobrany je možné jen za předpokladu, že napadený stát veřejně prohlásí, že byl napaden: *„v obyčejovém mezinárodním právu neexistuje žádná norma, jež by umožňovala výkon kolektivní sebeobrany bez toho, aby stát, jenž byl napaden, veřejně prohlásil, že se stal obětí ozbrojeného útoku a požádal ostatní státy mezinárodního společenství o pomoc.“* MSD prohlásil, že je v rozporu s mezinárodním právem, aby jakýkoliv stát sám posoudil, zda se některý jiný stát stal obětí ozbrojeného útoku. V případě Nikaragua jednaly Spojené státy dle svých slov ve prospěch Salvadoru, Kostariky a Hondurasu. Salvador sice prohlášení se za oběť ozbrojeného útoku učinil, avšak až poté, co Spojené státy americké započaly své akce vůči Nikaragui. V případě Kostariky a Hondurasu žádné takové prohlášení ani učiněno nebylo. Soud stanovil, že není možné brát v potaz prohlášení, které napadený stát učinil až poté, co jiný stát započal „sebeobranné“ jednání v jeho prospěch. (Azubuike; 2011: 177-180)

4.4.3 Shrnutí

Spojené státy americké zprvu spolupracovaly s Mezinárodním soudním dvorem na řešení případu Nikaragua versus USA. Později však USA z jednání MSD odstoupily. Po rozsudku Mezinárodního soudního dvora, který USA označoval za viníka celé situace jednala Rada bezpečnosti o několika návrzích rezolucí, které Spojeným státům americkým ukládaly povinnost okamžitě začít jednat podle rozsudku MSD ve věci Nikaragua. Spojené státy americké jako jediný stálý člen Rady bezpečnosti hlasovaly proti těmto návrhům.¹⁶

4.5 Intervence Etiopie v Somálsku

Somálská protivládní ozbrojená organizace Svaz islámských soudů (*Union of Islamic Courts*) dobyla v červnu roku 2006 hlavní město Somálska Mogadišo, které bylo do té doby částečně kontrolováno některými ministry za Prozatímní federální vládu (*Transitional Federal Government*), která sama sebe považuje za instituci, vládoucí celému území Somálska tak, jak je oficiálně mezinárodně uznané. Svaz islámských soudů během roku 2006 postupně ovládl převážnou část území jižního Somálska. Svaz islámských soudů tvrdil, že se snaží zajistit na jím ovládaném území stabilitu, bezpečnost a právní řád (Svaz islámských soudů, jak ostatně vyplývá i z jeho názvu, se snažil na jím ovládaném území prosadit právo vycházející do značné míry z tradičního islámského práva a práva Šaríja). Členové Prozatímní federální vlády se domluvili s etiopskou vládou na postupu vůči jejich společnému nepříteli – Svazu islámských soudů. Dne dvacátého čtvrtého prosince 2006 překročila etiopská vojska státní hranice Somálska a již dvacátého osmého prosince téhož roku tato vojska dobyla, po velmi chabém odporu sympatizantů Svazu islámských soudů, somálské hlavní město Mogadišo. K prvnímu lednu roku 2007 přišel Svaz islámských soudů následkem etiopské vojenské intervence v Somálsku o své poslední útočiště – město Kismaayo. Nejvyšší představitelé Svazu islámských soudů buďto uprchli ze země a získali politický azyl v sousedních

¹⁶ The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1985 – 1988*. (p. 353 – 356) Dostupné z: [http://www.un.org/en/sc/repertoire/85-88/Chapter 8/85-88_08-30-Letter dated 17 October 1986 from the Permanent Representative of Nicaragua.pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/85-88/Chapter%208/85-88_08-30-Letter%20dated%2017%20October%201986%20from%20the%20Permanent%20Representative%20of%20Nicaragua.pdf) (prohlíženo 30. března 2012)

státech (Džibutsko, Keňa a Jemen), a nebo zůstali pod skrytou identitou na území Somálska. (Dagne; 2010: 16 - 18)

Do vojenských akcí v Somálsku se zapojily kromě Etiopie také Spojené státy americké, jejichž bojové letouny bombardovaly osmého ledna 2007 některé cíle v jižním Somálsku. Podle oficiálních vyjádření představitelů Spojených států amerických byly tyto nálety podniknuty za účelem zabít tři osoby, podezřelé z útoků na americké velvyslanectví v Keni v roce 1998. Britská nevládní organizace Oxfam, působící toho času v Somálsku, se nechala slyšet, že při amerických náletech zemřelo až na sedmdesát osob a byly nenávratně poškozeny některé důležité zdroje pitné vody. Podle deníku *New York Times* se navíc několik desítek příslušníků amerických elitních vojenských jednotek podílelo i na pozemních vojenských operacích v Somálsku. (Dagne; 2010: 16 - 18)

4.5.1 Argumentace Etiopie

Již dvacátého čtvrtého prosince 2006, v den, kdy oficiálně začala etiopská vojenská intervence v Somálsku, prohlásil etiopský premiér, že: „*etiopská vláda využila sebeobranných prostředků a zahájila ozbrojený boj vůči útočným silám Svazu islámských soudů a zahraničních teroristických skupin.*“ Kromě přirozeného práva na kolektivní a individuální sebeobranu argumentovala Etiopie například také tím, že byla vyzvána k vojenské pomoci legální a mezinárodně uznanou vládou Somálska – Přejídnou federální vládou. Etiopie se odvolávala na legální výkon práva na kolektivní sebeobranu, avšak legalita užití síly v tomto případě byla velmi sporná. V předchozí podkapitole jsem stručně popsal případ intervence Spojených států v Nikaragui. Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ve věci tohoto případu se stal jakýmsi mezinárodněprávním precedentem v otázkách přípustnosti výkonu práva na kolektivní sebeobranu a také v některých dalších otázkách, jako jsou definice ozbrojeného útoku a jiné problémy související s legalitou užití síly v systému kolektivní bezpečnosti OSN. Právě etiopská intervence v Somálsku rozhodně nesplňuje požadavky, stanovené v odůvodnění rozsudku MSD ve věci případu Nikaragua. (Allo; 2010: 139 - 144)

Etiopie argumentovala, že podmínka bezprostřednosti hrozby může být v tomto případě nahrazena současnou existencí několika méně závažných hrozeb. Představitelé Etiopie konkrétně hovořili o kombinaci současné přítomnosti eritrejských vojsk na území Somálska, silného vlivu islamistických radikálů v Somálsku, deklaráce svaté války Etiopii ze strany Svazu islámských soudů a přítomnosti ozbrojených složek spolupracujících se Svazem islámských soudů na území Etiopie. (Allo; 2010: 166)

4.5.2 Reakce Rady bezpečnosti a mezinárodního společenství

Rada bezpečnosti ve své rezoluci číslo 1725, která byla přijata několik dní před eskalací konfliktu do skutečné války, vyzvala: *„všechny zneprátené strany v Somálsku, stejně tak jako ostatní státy, aby se zdržely veškerých akcí, které by mohly směřovat k vyprovokování násilí, nebo jeho udržování a porušování lidských práv, přispívání k nedůvěře mezi stranami, ohrožení příměří a ke zhoršení humanitární situace.“* Na následujících jednáních k situaci v Somálsku Rada bezpečnosti přijímala stanoviska, která vyzývala k dodržování původní rezoluce číslo 1725. Rada bezpečnosti se, jak ostatně bývá obvyklé, omezila na deklaratorní výzvy k okamžitému ukončení násilí, uzavření příměří mezi bojujícími stranami a podobně. Rada bezpečnosti neoznačila žádnou ze stran konfliktu za agresora. Etiopské ozbrojené jednání neoznačila za jednání v sebeobraně, ale zároveň se nevyjádřila tak, že Etiopie v sebeobraně nejedná. Tuto otázku zkrátka Rada bezpečnosti neřešila.¹⁷

Etiopský útok proti Svazu islámských soudů v Somálsku byl ostře kritizován vládami mnoha států i představiteli mezinárodních organizací. Mimo jiné Evropská unie, Liga arabských států a Africká unie volaly po urychleném rozmístění donucovacích sil OSN v Somálsku za účelem zamezení dalších bojů mezi etiopskou armádou a jednotkami Přejídné federální vlády na jedné straně a Svazem islámských soudů a jeho sympatizanty na straně druhé. Spojené státy americké naopak logicky ozbrojené akce na území Somálska podpořily, neboť se

¹⁷ The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 2004 – 2007*. (p. 20 – 32) Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/2004-2007/Chapter%208/Africa/04-07_8_Somalia.pdf (prohlíženo 31. března 2012)

některých z nich dokonce samy účastnily. Spojené státy americké a Etiopie označily Svaz islámských soudů za hrozbu pro bezpečnost a stabilitu celého regionu. Podle Spojených států amerických byl Svaz islámských soudů napojen na teroristickou organizaci Al-Kájda. Podle Spojených států amerických byl Svaz islámských soudů navíc odpovědný za útoky na americké ambasády v Keně a Tanzanii v roce 1998. Svaz islámských soudů všechna tato obvinění ze strany USA a Etiopie odmítl a jeho nejvyšší představitelé připomněli, že v roce 1998 Svaz islámských soudů ještě neexistoval jako organizovaná skupina a tudíž je ze strany Spojených států amerických naprosto nesmyslné označovat ho za odpovědného ve věcech útoků, které byly vykonány v témže roce. (Dagne; 2010: 16)

4.5.3 Shrnutí

Přestože Rada bezpečnosti OSN jednoznačně neoznačila Etiopii za agresora, lze bezesporu ozbrojené jednání Etiopie posuzovat jako mezinárodně protiprávní. Etiopie argumentovala jak individuální sebeobranou, tak i kolektivní sebeobranou. O kolektivní sebeobranu se v tomto případě nemohlo jednat kupříkladu z toho důvodu, že Etiopie, ani Somálsko nebyly součástí žádné organizace kolektivní sebeobrany. Etiopie navíc nepoužila při svých ozbrojených akcích na území Somálska sílu, která by byla přiměřená prvotní hrozbě. Etiopie vedle výkonu práva na sebeobranu argumentovala například také tím, že Svaz islámských soudů představuje hrozbu pro stabilitu Somálska i celého regionu. Paradoxní přitom je, že během krátkého času, kdy Svaz islámských soudů ovládal větší část území jižního Somálska, byla oblast jižního Somálska nejstabilnější za posledních několik let. (Allo; 2010: 166, 167)

5 ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo stručné nastínění pohledu realistické tradice v mezinárodních vztazích na problematiku kolektivní bezpečnosti, mezinárodního práva a práva na sebeobranu, vymezení základních teoretických problémů, které jsou spojené s výkonem práva na sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti OSN, provedení aplikace základních realistických východisek na jednotlivé případy užití práva na sebeobranu v případových studiích a ověření relevance stanovené teze.

V úvodu práce jsem si stanovil základní tezi, jež zní: *„Státy Izrael, Spojené státy americké, Svaz sovětských socialistických republik a Etiopie argumentovaly při obhajování svých vojenských akcí na území jiných států v případech Šestidenní války, útoku na Osiraq, intervence Spojených států v Nikaragui, intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu a intervence Etiopie v Somálsku výkonem práva na sebeobranu, který byl z hlediska legality přinejmenším sporný. V uvedených případech to může být chápáno jako zneužívání institutu práva na sebeobranu a jako znevažování mezinárodního práva.“*

Ve své práci jsem představil základní realistická východiska k otázkám mezinárodního práva, kolektivní bezpečnosti a práva na sebeobranu. Na základě poznatků, zjištěných při práci na teoretických kapitolách deskripčního a kompilačního charakteru (kapitoly 2 a 3) jsem poznal základní východiska realistické teorie v mezinárodních vztazích k výše zmíněným otázkám a zevrubně jsem pronikl do problematiky legality výkonu práva na sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti OSN. Ve čtvrté kapitole jsem pak využil poznatků z obou předchozích kapitol k práci na případových studiích, které představovaly pět konkrétních případů výkonu práva na sebeobranu. V následujících odstavcích provedu na základě aplikace poznatků z obou teoretických kapitol na případové studie ověření relevance základní teze, kterou jsem si stanovil v úvodu práce.

Ve všech případových studiích jsem poukázal na fakt, že státy Izrael,

Spojené státy americké, Svaz sovětských socialistických republik a Etiopie skutečně argumentovaly v konkrétních případech, které jsou uvedené v tezi, výkonem svého práva na sebeobranu. Pokud jde o otázku spornosti legality výkonu práva na sebeobranu, docházím k závěru, že ve všech uvedených případech byl výkon práva na sebeobranu z hlediska jeho legality skutečně přinejmenším sporný.

V případě intervence Spojených států amerických byl výkon práva na sebeobranu z hlediska legality sporný zcela určitě. Mezinárodní soudní dvůr intervenci USA v Nikaragui dokonce vyhodnotil jako protiprávní jednání, které porušuje Chartu OSN. Totéž mohu prohlásit i o případu útoku Izraele na Osiraq, který byl odsouzen Radou bezpečnosti jako nelegální akt agrese, porušující ustanovení Charty OSN a mezinárodního obyčejového práva.

V případech Šestidenní války, intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu, ani intervence Etiopie v Somálsku se nemohu opřít o žádné stanovisko MSD, či Rady bezpečnosti, které by vojenské akce států, které při těchto akcích proklamovaly výkon práva na sebeobranu, odsuzovalo, nebo prohlašovalo za protiprávní. Domnívám se však, že k tomu, abych mohl označit výkon práva na sebeobranu v těchto případech z hlediska jeho legality za přinejmenším sporný, nutně nepotřebuji odsuzující stanoviska těchto orgánů, či explicitní označení protiprávnosti jednání konkrétních států těmito orgány. Jsem přesvědčen, že ve všech třech případech, zmíněných v tomto odstavci, byla legalita výkonu práva na sebeobranu přinejmenším sporná. K tomuto závěru jsem dospěl na základě rozporuplných ohlasů mezinárodního společenství a akademické obce v reakcích na argumentaci Sovětského svazu, Izraele a Etiopie, kterou tyto státy obhajovaly svůj vojenský zásah na území jiného státu výkonem práva na sebeobranu.

Domnívám se, že pokud státy argumentují výkonem práva na sebeobranu v případech, kdy legalita výkonu jejich práva na sebeobranu je přinejmenším sporná (a jak bylo prokázáno výše v některých případech jsou takové akce oficiálními orgány OSN, jejichž rozhodnutí je závazné, dokonce označeny za akt

agrese a protiprávní jednání, které odporuje Chartě OSN), dochází v těchto případech ke zneužívání institutu práva na sebeobranu.

Institut práva na sebeobranu je totiž koncipován jako výjimka z kogentního zákazu použití síly v systému kolektivní bezpečnosti OSN, který je postaven na základní myšlence, že státy by své spory v žádném případě neměly řešit silou a ozbrojeným konfliktem. Z toho vyplývá, že v systému kolektivní bezpečnosti se předpokládá, že se státy k síle uchýlovat nebudou a pokud ano, jde o jakési deviantní a výjimečné jednání, které si zasluhuje patřičnou reakci mezinárodního společenství. Právo na sebeobranu je institut, ke kterému by se měly státy uchýlovat výjimečně v případě útoku nebo jeho bezprostřední hrozby ze strany jiného státu. Z údajů, představených v případových studiích, však vyplývá, že právo na sebeobranu je jednotlivými státy užíváno poměrně hojně a v mnoha případech je skutečně zneužíváno k řešení mezistátních sporů, které by měly být podle Charty OSN a mezinárodního práva rozhodně řešeny jinak, než silou.

Vzhledem k tomu, že zneužíváním institutu práva na sebeobranu mnohdy dochází k porušování té nejzákladnější zásady, na níž stojí poválečné uspořádání světa v podobě Organizace spojených národů, totiž zákazu použití síly a hrozby silou, je dle mého názoru znevažováno mezinárodní právo. Organizace spojených národů je totiž v podstatě univerzální organizací, která sdružuje téměř všechny státy světa a je to právě Organizace spojených národů, na jejíž půdě a z jejíhož popudu je od druhé světové války prováděna kodifikace mezinárodního práva. Pokud je zneužívána výjimka ze základního principu, na kterém celá Organizace spojených národů stojí, musí současně, dle mého názoru, docházet rovněž ke znevažování mezinárodního práva.

Na základě výše uvedených zjištění docházím k závěru, že se mi podařilo potvrdit relevanci základní teze mé bakalářské práce.

Cílem mé práce bylo rovněž posoudit relevanci realistického přístupu v mezinárodních vztazích k otázkám významu mezinárodního práva. Základní

realistická východiska k významu mezinárodního práva byla představena ve druhé kapitole mé bakalářské práce. Na tomto místě připomenu například realistickou tezi o mezinárodním právu, podle které v situaci, kdy norma mezinárodního práva bude pro stát nějakým způsobem nevýhodná, využije stát, v souladu se svou přirozeností, právo na své přežití v mezinárodním systému a navenek se může pokoušet vytvořit představu souladu svého jednání s onou normou mezinárodního práva.¹⁸

Domnívám se, že poznatky z případových studií výše uvedenou tezi potvrzují. Tak kupříkladu Spojené státy americké argumentovaly výkonem práva na sebeobranu v případě invaze v Nikaragui, přestože jeho legalita byla převážnou částí mezinárodního společenství a hlavně rozsudkem Mezinárodního soudního dvora zpochybněna. Spojené státy však rozsudek MSD ignorovaly a díky své pozici v Radě bezpečnosti neumožnily přijetí návrhů rezolucí, které vyzývaly k respektování rozsudku Mezinárodního soudního dvora. Spojené státy americké se v okamžiku, kdy MSD zaujal jiný úhel pohledu na otázku legality ozbrojených akcí v Nikaragui, než byl úhel pohledu Spojených států, přestaly podílet na jednání před MSD a nadále se chovaly jen podle své vlastní představy o legalitě těchto akcí.

Oproti tomu jinou realistickou tezi, že mezinárodní právo má jen dočasný charakter a fakt, že existuje a je někdy i dodržováno, je pouhým důsledkem rovnováhy moci v mezinárodním systému,¹⁹ naopak nemohu v této práci potvrdit, avšak ani vyvrátit. Vzhledem k tomu, že tato realistická teze je formulována velice nadčasově, není dle mého názoru v možnostech současného výzkumníka dospět k jejímu spolehlivému ověření. Ve své bakalářské práci jsem se navíc z časového hlediska sám limitoval jen na případy, které se udály v rozmezí několika desetiletí.

Závěrem chci říct, že jsem si plně vědom omezení poznatků, ke kterým jsem v této práci došel. Relevance mé teze, kterou jsem v závěru této práce potvrdil, je jen relevancí relativní, a to například z důvodů subjektivního přístupu k výběru

¹⁸ Viz kapitolu 2 o mezinárodním právu ve světle realistické tradice

¹⁹ Viz kapitolu 2 o mezinárodním právu ve světle realistické tradice

pramenů, k výběru případů výkonu práva na sebeobranu a ke zpracování práce. Jsem si vědom, že omezení poznatků, ke kterým jsem v této práci došel, plyne přirozeně také z toho, že jsem se, s ohledem na formální omezení bakalářské práce, věnoval limitovanému počtu případů výkonu práva na sebeobranu a tyto případy jsem rozpracoval poměrně povrchově. Mnohým zajímavým a relevantním otázkám jsem se z těchto důvodů nevěnoval vůbec. Jako příklad mohu uvést otázky skutečné politické motivace jednotlivých aktérů v případě etiopské intervence v Somálsku, nebo v případě intervence zemí Varšavské smlouvy v Československu. Domnívám se, že by bylo velice zajímavé pokusit se v nějaké jiné práci ověřit realistické teze o mezinárodním právu právě například na základě výzkumu politické motivace jednotlivých aktérů, která vede k rozhodnutí, že by bylo výhodné využít (zneužít) výkon práva na sebeobranu za účelem prosazení zahraničněpolitických zájmů onoho státu.

Jak jsem již poznamenal ve čtvrté kapitole, jiný autor by mohl stejné, či podobné téma zpracovat naprosto opačně a mohl by dojít k opačnému závěru. Každá pravda je podle mého názoru svým způsobem relativní a já jsem rád, že práce na této bakalářské práci pro mě měla nejen přínos v tom smyslu, že jsem se pokusil o ucelené zpracování určitého tématu.

Vzhledem k jednoznačnému uchopení celého tématu od počátku z pohledu realistické teorie v mezinárodních vztazích jsem si totiž po celou dobu psaní této práce mohl uvědomovat pozitivní i negativní stránky nahlížení světa skrze vnitřně logicky velmi konzistentní a nejspíše také nevyvratitelnou teorii, s jejímiž východisky však osobně ve většině případů zcela nesouhlasím. Jsem přesvědčen, že nahlížení na věci z pohledu jiných je něčím velmi přínosným a obohacujícím jak v osobním, tak odborném životě a přehnaně idealisticky se domnívám, že může vést k lepším vztahům mezi lidmi a vlastně i mezi státy.

6 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

6.1 Literatura

Allo, Awol (2010): Ethiopia's Armed Intervention in Somalia: The Legality of Self-defense in Response to the Threat of Terrorism. In: *Denver Journal of International Law and Policy*. Vol. 39:1.

Azubuike, Eustace Chikere (2011): Probing the Scope of Self-defense in International Law. In: *Annual Survey of International and Comparative Law*. Vol. 17.

Barša, Pavel – Císař, Ondřej (2008): *Anarchie a řád ve světové politice*. Portál, Praha.

Bernheim, Carlos (1985): United States Armed Intervention in Nicaragua and Article 2 (4) of the United Nations Charter. In: *Yale Journal of International Law*. Vol. 11:104.

Boyle, Francis (1980): The Irrelevance of International Law: The Schism Between International Law and International Politics. In: *California Western International Journal*. Vol. 10.

Boyle, Francis (1980a): The Law of Power Politics. In: *Law Forum*. Vol. 1980.

Čejka, Marek (2011): *Dějiny moderního Izraele*. Grada, Praha.

Čepelka, Čestmír – Šturma, Pavel (2008): *Mezinárodní právo veřejné*. C.H. Beck, Praha.

Dagne, Ted (2010): *Somalia: Current Conditions and Prospects for a Lasting Peace*. Congressional Research Service Report for Congress. United States Congressional Research Service. Dostupné z: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33911.pdf> (prohlíženo 30. března 2012)

Darchiashvili, Vakhtang (2006): Interpretace článku 51 Charty OSN s ohledem na právo na preventivní sebeobranu. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. Ročník 14, číslo 1.

David, Vladislav – Sladký, Pavel – Zbořil, František (2006): *Mezinárodní právo veřejné*. 3. přepracované a doplněné vydání. Linde, Praha.

Drulák, Petr (2003): *Teorie mezinárodních vztahů*. Portál, Praha.

Eichler, Jan (2009): *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Portál, Praha.

Ford, Peter (2005): *Israel's Attack on Osiraq: A Model for Future Preventive Strikes?* USAF Institute for National Security Studies, Colorado.

Gray, Christine (2008): *International Law and the Use of Force*. Third Edition. Oxford University Press.

Green, James – Grimal, Francis (2011): The Threat of Force as an Action in Self-Defense Under International Law. In: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*. Vol. 44:285.

Guzman, Andrew (2012): A Compliance-Based Theory of International Law. In: *California Law Review*. Vol. 90:1823.

Knapp, Viktor (1995): *Teorie práva*. 1 vydání. C.H. Beck, Praha.

Kurtulus, Ersun (2007): The Notion of a "Pre-emptive War:" the Six Day War Revisited. In: *Middle East Journal*. Vol. 61, No. 2.

Mearsheimer, John (1994): The False Promise of International Institutions. In: *International Security*. Vol.19, No.3.

Mearsheimer, John (2003): *The Tragedy of Great Power Politics*. Norton, New York.

Mrázek, Josef (2005): *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Aleš Čeněk, Plzeň.

Mrázek, Josef (2008): Válka v mezinárodním právu a „válka proti terorismu“. In: *Právník*, č. 11/2008.

O'Connell, Mary Ellen (2002): *The Myth of Preemptive Self-Defense*. The American Society for International Law Task Force Paper.

Ondřej, Jan (2008): *Odzbrojení - prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 2. vydání. Aleš Čeněk, Plzeň.

Oren, Michael (2002): *Six Days of War. June 1967 and Making of the Modern Middle East*. Oxford University Press, Oxford.

Pernes, Jiří (2003): *České dějiny v datech*. Albatros, Praha.

Waltz, Kenneth (1959): *Man, State and War. A Theoretical Analysis*. Columbia University Press, New York.

Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. Addison-Wesley, Reading.

6.2 Ostatní prameny

The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1966 - 1968*. Consideration of the Provisions of Other Articles of the Charter. Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/66-68/66-68_12.pdf#page=3 (prohlíženo 20. března 2012)

The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1981 – 1988*. Consideration of the Questions of the Security Council Responsibility for the Maintenance of the International Peace and Security. Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/81-84/81-84_08.pdf (prohlíženo 22. března 2012)

The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 1985 – 1988*. Letter dated 17 October 1986 from the Permanent Representative of Nicaragua to the United Nations Addressed to the President of the Security Council. Dostupné z: [http://www.un.org/en/sc/repertoire/85-88/Chapter 8/85-88_08-30-Letter dated 17 October 1986 from the Permanent Representative of Nicaragua.pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/85-88/Chapter%208/85-88_08-30-Letter%20dated%2017%20October%201986%20from%20the%20Permanent%20Representative%20of%20Nicaragua.pdf) (prohlíženo 30. března 2012)

The United Nations: *Repertoire of the Practice of the Security Council 2004 – 2007*. The situation in Somalia. Dostupné z: http://www.un.org/en/sc/repertoire/2004-2007/Chapter%208/Africa/04-07_8_Somalia.pdf (prohlíženo 31. března 2012)

The United Nations: *Security Council Resolutions – 1967*. Dostupné z: <http://www.un.org/documents/sc/res/1967/sres67.htm> (prohlíženo 2. dubna 2012)

The United Nations: *Security Council Resolution 478*.

Dostupné z:

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/d744b47860e5c97e85256c40005d01d6/6c57312cc8bd93ca852560df00653995?OpenDocument> (prohlíženo 19. března 2012)

7 RESUMÉ

The aim of this text called „*The United Nations Collective Security with Focus on the Use of Self-Defense Right*“ was to describe the basic approaches of realism and neorealism in international relations to the problems of collective security, international law and the right of self-defense. The aim of this text was also to specify basic theoretical questions about the use of self-defense right in the United Nations collective security system and to apply the basic realistic paradigm about the international law on the cases of use of self-defense in the case studies and to evaluate the thesis. In the case studies I described five cases of controversial use of self-defense, namely the Six-day war, the Intervention of Czechoslovakia by five member states of the organization of Warsaw Treaty, the Israeli aerial attack on Osiraq, the United States intervention in Nicaragua and the Ethiopian intervention in Somalia. The conclusion of my bachelor thesis is that the states, mentioned above, used in their rhetoric argumentation by the legal exercise of their right of self-defense. The legality of their exercises of self-defense right was at least controversial and this fact leads to abuse of the institute of self-defense and to abuse of the international law in general.